

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových a environmentálních studií

Eliška REGENTOVÁ

**Percepce místních a pomístních názvů
ve Velkém Újezdu a okolí**

Bakalářská práce

Vedoucí: Mgr. Jiří PÁNEK, Ph.D.

Olomouc 2018

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem zadanou bakalářskou práci zpracovala samostatně a veškeré použité zdroje jsem uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci, dne 12. března 2018

Podpis:

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu své bakalářské práce Jiřímu Pánkovi, Ph.D. za odborné vedení, důležité připomínky a ochotu věnovat se mi, kdykoliv jsem to potřebovala, a Mgr. Marii Kovařikové za korekci gramatiky a slohu.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá percepcí místních a pomístních názvů. Hodnotí význam a důležitost toponym z jazykového, geografického i sociologického hlediska. Popisuje vznik kognitivních map v mysli člověka a způsob utváření paměti, jakožto klíčového nástroje pro percepci prostoru a její zpětnou reprezentaci v podobě mentálních map. V práci byly tyto interdisciplinární teoretické poznatky uplatněny v lokalitě Velkého Újezdu a okolí. Uveden je seznam nejčastěji používaných pojmů za posledních 60 let včetně jejich významu, ale i stručné přírodní a společenské pozadí. Hlavním cílem práce je průzkum percepce místních i pomístních názvů v této oblasti napříč generacemi, jenž prokáže nebo vyvrátí hypotézu o vytrácení toponym z paměti mladších obyvatel. Výsledky jsou zpracovány jako mapová díla.

Klíčová slova

Percepce prostoru – toponomastika – mentální mapy – generační rozdíly – Velký Újezd

Abstract

This bachelor thesis examines the perception of regional and local names. It evaluates the meaning and importance of toponyms in linguistic, geographic and sociological terms. The author further describes the development of human memory and cognitive maps in the mind of an individual, as a key tool for spatial perception and its depiction in the form of mental maps. The theoretical interdisciplinary knowledge was applied in Velký Újezd and its outskirts. The thesis includes a list of the most often used toponyms in the last 60 years, including their origin and brief natural and societal background. The main aim of this thesis is to prove or disprove the theory that younger inhabitants are losing the awareness of toponyms. This will be made through conducting research about the perception of regional and local names across generations in this area. The results are worked out as map works.

Key Words

Spatial perception – toponymy – mental maps – generation gap – Velký Újezd

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
Přírodovědecká fakulta
Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Eliška REGENTOVÁ**
Osobní číslo: **R15193**
Studijní program: **B1301 Geografie**
Studijní obor: **Mezinárodní rozvojová studia**
Název tématu: **Percepce místních a pomístních názvů ve Velkém Újezdu a okolí**
Zadávací katedra: **Katedra rozvojových a environmentálních studií**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je zjistit generační odlišnosti ve vnímání místních a pomístních názvů ve Velkém Újezdu a okolí. Předmět je založen na předpokladu, že znalosti o původu názvů i schopnost správně vymezit jejich oblast klesají spolu s věkem místních obyvatel. Výsledky šetření o potvrzení nebo vyvrácení této teorie budou zpracovány pomocí mapového zobrazení.

The aim of this thesis is to find out the generational differences in the perception of regional and local names in Velký Újezd and its outskirts. It is based on the assumption that the knowledge of name origins and the ability to correctly define their area is a decreasing trend with the onset of a new generations. The results about confirmation or disproving of this theory will be elaborated by map projection.

Rozsah grafických prací: **dle potřeby**
Rozsah pracovní zprávy: **10 - 15 tisíc slov**
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**
Seznam odborné literatury:

DAVID, J. a P. MÁCHA. 2012. Možnosti studia toponym ve vztahu ke krajině, prostoru a identitě. Acta Onomastica. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky.

DUNN, C. E. 2007. Participatory GIS a people's GIS?. DOI: <https://doi.org/10.1177/0309132507081493>.

ELMES, G., M. DOUGHERTY, H. CHALLIG, W. KARIGOMBA, B.

MCCUSKER a D. WEINER. 2005. Local Knowledge Doesn't Grow on Trees: Community-Integrated Geographic Information Systems and Rural Community Self-Definition. DOI: https://doi.org/10.1007/3-540-26772-7_3.

FOX, J. M., K. SURYANATA, P. HERSHOCK a A. H. PRAMONO. 2006. Mapping Power: Ironic Effects of Spatial Information Technology. International Institute for Environment and Development, 2015. ISBN 18-436-9605-3. ISSN 1357-938X.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Jiří Pánek, Ph.D.**
Katedra rozvojových a environmentálních studií

Datum zadání bakalářské práce: **16. května 2017**

Termín odevzdání bakalářské práce: **13. dubna 2018**

L.S.

prof. RNDr. Ivo Frébort, CSc., Ph.D.
děkan

doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 16. května 2017

Obsah

1	Úvod	9
2	Cíle a metody práce	10
3	Úvod do teorie toponym	11
3.1	Funkce a dělení toponym	11
3.2	Studium toponym jako interdisciplinární vědy	11
3.3	Vztah mezi toponymy a generacemi	12
3.4	Zpomalování přirozeného vývoje toponym	13
4	Mentální mapy	15
4.1	Percepce a utváření paměti	15
4.2	Percepce a mentální reprezentace prostoru	16
4.3	Typy mentálních map	16
4.4	Vyhodnocení mentálních map	17
4.5	Limity použití mentálních map	18
5	Charakteristika oblasti Velkého Újezdu a okolí	19
5.1	Vymezení lokality výzkumu	19
5.2	Přírodní poměry	19
5.2.1	Geomorfologické procesy a nerostné bohatství v krajině	20
5.2.2	Klima	21
5.2.3	Vodstvo	21
5.2.4	Fauna a flóra	21
5.3	Stručná historie místa	21
5.4	Společenské poměry v lokalitě Velkého Újezdu	22
5.4.1	Obyvatelstvo od 18. století do konce I. světové války	22
5.4.2	Obyvatelstvo od roku 1919 do konce II. světové války	23
5.4.3	Významné osobnosti z obce v II. světové válce	24
5.4.4	Poválečné období	25
5.4.5	Současnost	26
5.5	Seznam místních toponym a jejich význam	28
5.5.1	Oikonyma (části obce, budovy, samoty)	28
5.5.2	Anoikonyma	30
6	Příprava podkladů pro dotazníkové šetření	36
6.1	Určení cílové skupiny	36

6.2	Vymezení oblasti pro tvorbu mapového podkladu.....	37
6.3	Výběr toponym.....	38
7	Výzkumná část	41
7.1	Dotazníkové šetření.....	41
7.1.1	Seznámení respondentů s výzkumem.....	41
7.1.2	Průběh zaznačování.....	41
7.1.3	Krátké zhodnocení přístupu.....	41
7.2	Vyhodnocení dotazníků.....	42
8	Závěr.....	46
	Seznam použité literatury.....	47

Seznam obrázků

Obr. 1:	Lokalizace Velkého Újezdu v rámci území České republiky, zdroj: Mapy.cz.....	19
Obr. 1:	Mapový podklad Velkého Újezdu a okolí pro dotazníkové šetření.....	38

Seznam grafů

Graf 1:	Počet obyvatel ve Velkém Újezdu v letech 1991–2016, zdroj dat: Český statistický úřad	26
Graf 2:	Kumulativní přírůstek / úbytek stěhováním ve Velkém Újezdu v letech 2002–2016, zdroj dat: Český statistický úřad	27

Seznam tabulek

Tab. 2:	Výsledky dotazníkového šetření věkové kategorie 16–35 let.....	42
Tab. 2:	Výsledky dotazníkového šetření věkové kategorie 36–55 let.....	43
Tab. 3:	Výsledky dotazníkového šetření věkové kategorie 56 let a více.	44

1 Úvod

Toponomastika je interdisciplinární věda, zabývající se vlastními zeměpisnými jmény. K jejímu rozvoji a možnostem uplatnění v poslední době přispěly nové přístupy v oboru geografie, psychologie, historie, sociologie i jazykovědy. Podle Jaroslava Davida (2014) jsou toponyma „*velmi cenná pro porozumění lokálním specifikům, přičemž systematické případové studie toponymických celků na úrovni katastrů, obcí či mikroregionů zatím existují jen pro malou část našeho území a většinou jen v podobě nepublikovaných absolventských studentských prací*“. To však neznamená, že jsou tyto studentské práce nevýznamné. Jejich cílem je především uchovat vzpomínky obyvatel a popsat historii i současnost daného místa pro budoucí generace.

Autorka práce si pro průzkum percepce místních a pomístních názvů vybrala lokalitu Velkého Újezdu a okolí, která je jejím bydlištěm. O obci jsou do 50. let 20. století poměrně dobře popsány společenské poměry, majetkové vztahy i historie od první písemné památky v roce 1131. Autorem obsáhlých publikací o obci, na něž navazuje tato bakalářská práce, byl rodák a občan Velkého Újezdu, Karel Domes. Lokalita byla vybrána pro dobrou znalost místních poměrů autorkou práce, ale i jako projev vděku obci, mnohým občanům, a především rodině za věnovaný čas, úsilí, výchovu a podporu v jejím životě. Bakalářská práce, ač nebude oficiálně šířena, uchová základní informace o Velkém Újezdu a blízkém okolí včetně znalostí a povědomí o lokalitě jeho současných občanů, pro další generace nebo navazující odborné studie.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou. První z nich začíná úvodem do toponymie, charakteristikou jejího dělení a vztahem toponomastiky k tématu práce. Na teorii toponym navazuje rozbor mentálních map percepce a utváření paměti. Zmíněny jsou také možné limity použití mentálních map jako nástroje reprezentace prostoru. Předělem mezi první a druhou částí je vymezení lokality výzkumu, popis přírodních i společenských poměrů a stručné historie Velkého Újezdu. Uveden je i seznam místních a pomístních názvů. Samotná praktická část začíná určením cílové skupiny, přípravou podkladů pro výzkum a jeho vlastní průběh. Na konci praktické části jsou zhodnoceny výsledky práce.

2 Cíle a metody práce

Hlavním cílem této bakalářské práce je zjištění, zdali existují rozdíly mezi generacemi ve znalostech místních a pomístních názvů ve Velkém Újezdu a jeho bezprostředním okolí. Zkoumaným vzorkem jsou občané této obce zastupující různé věkové kategorie. Předpokládaná hypotéza je postavena na obecném principu zapomínání, jakožto přirozeném procesu, kdy se nepoužívané informace z paměti jedince, nebo i celých generací vytrácejí. Pro výzkum bude respondentům poskytnuta podkladová mapa k zachycení daného pojmu v prostoru. Následné porovnání výsledků rozdělených podle věkových kategorií potvrdí nebo vyvrátí teorii o slabších znalostech toponymie Velkého Újezdu a okolí u mladších generací.

Druhým úkolem je zpracování získaných dat do mapového zobrazení, jehož podoba je vybrána v závislosti na charakteru informací z tohoto výzkumu. Účelem mapy je podat uživateli údaje o geografickém jevu co nejrychleji a nejpřesněji. Program, ve kterém bude vytvořena, není předem stanoven.

Mezi běžné metody při vzniku jakékoliv odborné práce patří studium literatury a dalších zdrojů. Teoretická část bude tedy syntézou vícero vědních disciplín – především českého jazyka, sociologie, geografie a historie. V praktické části budou využity hlavně historické prameny, ale také znalost aktuálních toponym používaných v dané lokalitě. Následovat bude důsledná příprava podkladů pro dotazníkové šetření a samotný výzkum znalostí toponym u respondentů různých věkových kategorií a jejich schopností zaznačit vybrané pojmy do mapového dokumentu. Po ukončení výzkumné části proběhne analýza posbíraných dat a vyhodnocení správnosti zaznačených toponym. V počítačovém prostředí vznikne nová mapa, která zachytí výsledky této práce.

3 Úvod do teorie toponym

3.1 Funkce a dělení toponym

Základem pro zkoumání místních a pomístních jmen není pouze historická, kulturní nebo geografická znalost oblasti, ale především znalost jazyka a jeho vývoje. Zeměpisnými jmény – toponymy, se zabývá toponomastika, lingvistická disciplína určující „*postup a chronologii jednotlivých kolonizačních proudů, od dávné minulosti až po novou dobu*“ (Lutterer, 1997). Podle Nového encyklopedického slovníku češtiny jsou toponyma definována jako „*vlastní jména pozemských objektů, které leží v krajině a jsou kartograficky fixovatelné v mapových dílech*“ (Pleskalová, 2017). Jejich hlavní funkcí je nominace a identifikace konkrétních prvků v krajině, individualizace a diferenciacie od apelativ, neboli obecných jmen. Vytvoření vlastního jména objektu je spojeno s potřebou etnika žijícího na daném území z důvodu geografického vymezení, popisu trasy, ale i usnadnění komunikace mezi místními obyvateli (Lutterer, 1997).

V české toponomastice jsou toponyma rozdělena do tří hlavních kategorií – geonyma pro topografické anebo geografické objekty vyskytující se na Zemi, kosmonyma pro jména ve vesmíru a selenonyma pro geografické názvy na Měsíci. Geonyma se následně člení do menších podskupin. Pro větší územní a přírodní celky, týkající se například světadílů, správních celků nebo i pouští, existuje podskupina choronym. Oikonyma pojmenovávají sídla včetně zaniklých obcí, jejich částí a budov (Voženílek, 2011). Anoikonyma jsou pomístní názvy, označující „*neživé přírodní objekty a jevy na Zemi a takové člověkem vytvořené objekty na Zemi, které nejsou určeny k obývání a jsou v krajině trvale umístěny*“ (VÚTGM). Anoikonyma zahrnují všechna vlastní jména vertikálního členění krajiny (oronyma), názvy tekoucích i stojatých vod (hydronyma), krasových tvarů a jevů (speleonyma), komunikací s výjimkou pojmenování ulic (hodonyma), pozemková (traťová) jména i názvy stromů nebo nesídlitních objektů např. náboženského charakteru a dalších jednotlivých přírodních objektů (Voženílek, 2011).

3.2 Studium toponym jako interdisciplinární vědy

Zeměpisná jména jsou bohatým zdrojem informací o přírodních podmínkách a procesech v minulosti, pojmenovávají geologicky, geomorfologicky nebo biologicky výjimečné území, připomínají historické události ať už lokálního, národního či mezinárodního formátu, vztahují

se k důležitým osobnostem, odráží změny ve vlastnictví pozemků i budov nebo popisují migrační poměry dané doby. Nalézt lze také toponyma poukazující na způsob hospodaření v oblasti, názvy s náboženskou symbolikou nebo místa opředená legendami a pověstmi lidové tvorby (David, Mácha, 2014). Pomocí toponym se velmi často sleduje i postupný vývoj jazyka, s ním spojené vytváření vlastních jmen geografických objektů nebo rozšíření jednotlivých dialektů. Tato analýza je předmětem zkoumání například česky psané odborné literatury Ivana Lutterera a Rudolfa Šrámka – *Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, jejíž velkou částí je i seznam sídel s rozbohem jejich oficiálního názvu.

Toponomastiku pro svou činnost používají zástupci mnoha oborů – kromě jazykovědců se jí zabývají také historikové, etnologové nebo geografové. Jedná se o interdisciplinární vědu a je třeba k ní takto přistupovat. Podle autora mnoha toponomastických děl, Jaroslava Davida (2016), je *„nutná součinnost alespoň těchto uvedených vědních oborů k odkrytí pravé výpovědní hodnoty a zachování hodnoty kulturní“*. Pokud nelze zajistit tým, který se bude na výzkumu místních a pomístních jmen podílet, je třeba co nejlépe nastudovat základy příslušných disciplín nebo své výsledky řádně konzultovat s odborníky jednotlivých oborů. Stále se vyvíjející jazykověda, antropologie či geografie umožňuje přezkoumat toponymický materiál na základě zcela nových přístupů. Dokáží rozklíčovat odpovědi ohledně percepce prostoru. Utvářením místa v krajině navíc obohacují a doplňují vlastní jména objektům, které je zatím nemají (David, Mácha, 2014).

3.3 Vztah mezi toponymy a generacemi

Každé období našich dějin přineslo na určené území jednu konkrétní pojmenovávací normu. Vlastní jména byla vybírána obyvateli s velkým citem pro jazyk dané doby, některá se udržela pouze s drobnými mluvnickými změnami, jiná byla označena jako zastaralá a nahradila je jména aktuálnější. Ve všech případech však existoval vztah pojmenovatele a pojmenovávaného geografického prvku, který výběr vhodného názvu ovlivnil. Zeměpisná jména jsou tedy vždy spjata s kartograficky vymezeným prostorem, dobou svého vzniku a společností, v níž se uchytila. Tato souvislost je zcela nesporná a vědecky podložená (Lutterer, Šrámek, 1997).

Původ vlastních jmen, tedy i zeměpisných jmen (toponym) je potřeba nejprve hledat v apelativech, jménech obecných, ze kterých byla nejčastěji tvořena k odlišení se od ostatních podobných objektů v krajině. Vznik vlastního jména běžně doprovází i výstavbu nového

objektu, části obce nebo budovy. Ze začátku může mít pouze lidový a neoficiální charakter. Postupem času může dojít ke vzrůstu významu objektu a tím i rozšíření povědomí obyvatel o jeho vlastním jméně. Časem může nabýt úředně platného pojmenování, nového oficiálního jména. Přiřazení celospolečensky závazného názvu k jistému objektu mají v dnešní době pod svou správou názvoslovné komise nebo městské, okresní či ústřední poradní sbory. Jejich úkolem je pečlivě zvážit vhodnost a výstižnost pojmenování a také prošetřit rozšíření používání neoficiálního názvu. Novější úředně platná toponyma často vznikala na základě lidového názvu z nedávné doby jako dědictví předchozích generací, ale i daleké minulosti, kdy byly naše země postupně osídlovány a národní jazyk v průběhu času mnohokrát měněn. *„Poznání dlouhodobého a cílevědomého procesu osídlení našeho území včetně jeho hnacích sil je jedním z prostředků výchovy k vlastenectví, jehož důležitou složkou je právě úcta k odkazu předešlých generací“* (Lutterer, Šrámek, 1997).

S pokrokem především na poli jazykovědy, sociologie, historie a geografie, které se problematikou toponomastiky zabývaly, vzrůstal zájem o zeměpisná jména a jejich původní význam. Toponyma jsou majetkem celé společnosti obývající dané území a přetrvává v nich vzpomínka na předchozí generace. Vypovídají o dějinách národa a jsou kulturním dědictvím. Vladimír Šmilauer ve svém díle Úvod do toponomastiky píše, že se v toponymech *„zrcadlí kus dějin objektu a kus duše těch, kdo jej pojmenovali a pojmenování užívali“* (Praha 1966, str. 12). Šíření povědomí o významu vlastních jmen objektů se prohlubuje úcta k historickému kontextu lokality i obyvatel, kteří v ní žili. Toto bohatství ale není trvalé a jeho obsah se mění s krajinnotvornými činiteli, dobou i společností. S pozvolnou změnou jazyka stará toponyma ztrácející schopnost vhodného pojmenování, identifikace, individualizace nebo diferenciací daných objektů pro orientaci uživatelů jmen v terénu a jsou nahrazována novými, lépe splňujícími tyto základní onymické funkce. Zastaralé výrazy se udržují pouze v generaci starších lidí, tzv. „pamětníků“, zatímco u mladších spoluobčanů rychle mizí. Pokud tedy chceme znát paměť určitého místa i nadále, je nutné tyto vzpomínky a vžitá jména starší generace uchovat (David, 2016).

3.4 Zpomalování přirozeného vývoje toponym

Toponomastika jako věda se potýká s řadou problémů. Prvním je právě spor mezi šířením povědomí obyvatel o kulturním dědictví skrze toponyma a s tím spojeného zpomalování přirozeného procesu vývoje vlastních jmen. Zatímco v předchozím odstavci byla zmíněna potřeba uchování paměti míst, nesmí se opomenout také její negativní důsledky.

Předáváním pamětnických vzpomínek mladším generacím se prodlužuje doba působení určitých zeměpisných názvů, které již v současné době neplní onymické funkce. Tvorba nových jmen přichází mnohem později vlivem přispění dalších generací. Historie místa pak může postrádat některé fáze svého postupného vývoje (David, Mácha, 2014).

Druhý problém přináší standardizace názvů, jejich používání v úředních dokumentech, kronikách, listinách, katastrech i v mapových dílech. Zvěčnění pojmenování rovněž brání plynulému vzniku nových v současnosti používaných názvů, což má z delšího časového hlediska za následek snížení toponymického bohatství. Standardizované názvy příliš nedovolují vzniknout novým variantám daných toponym, jdoucím s dobou. Často také nastává situace, kdy se standardizovaný název dostane do rozporu se skutečnou toponymií. Obrovským zásahem do přirozeného vývoje vlastních zeměpisných jmen je i umělé vytvoření pojmenování, které se týká především názvů ulic (David, Mácha, 2014).

4 Mentální mapy

Mentální mapy slouží k odhalení povědomí toho, kdo je vytvořil. Zachycují obraz, informace nebo pocity, zkušenosti a domněnky autora nebo skupin, které uchovávají v mysli ve vztahu k danému tématu nebo prostoru (Moore, Golledge, 1976). Teorie mentálních map je postavena na základním předpokladu, že u každého jedince je mapa zcela unikátní (Voženílek, 1997). Mentální, nebo také myšlenkové mapy, našly využití v mnoha vědních disciplínách, zejména však v kartografii, behaviorální geografii, sociologii a psychologii, jak je patrné z následujících definic:

„Mentální nebo kognitivní mapování je výsledkem řady psychologických procesů, které registrují, kódují a uchovávají informace, aby byly následně vzpomenuy, dekodovány a použity v každodenním prostorovém prostředí.“ (mentalmap.org)

„Myšlenkové mapy jsou grafickou technikou vizualizace hierarchických vztahů mezi několika konkrétními informacemi.“ (Guerrero, Ramos, 2015)

Mentální mapa je grafickým (kartografickým či schematickým) vyjádřením představ člověka o geografickém prostoru, nejčastěji jeho kvalitě nebo uspořádání.“ (Drbohlav, 1991).

4.1 Percepce a utváření paměti

Utváření kognitivních (mentálních nebo i myšlenkových) map je bezpodmínečně spjata s paměťovými procesy i schopnosti vnímání každého jedince (Sternberg, 2009). Ten získává o okolních objektech, jejich kvalitách a vztazích nebo i o vlastním vnitřním světě informace prostřednictvím smyslů (Hartl, Hartlová, 2010), formou textu, zvuku, obrazu nebo i vlastních zkušeností (Kikas, 2003). Výsledkem percepce je vytvoření vnitřní mentální reprezentace skutečnosti lišící se v závislosti na oboru, z níž dané vjemy pochází (Novotná, Hanus, Hátle, 2017). Naopak samotné zdroje informací bývají zpravidla označovány jako vnější mentální reprezentace, k jejichž zpracovávání během procesu percepce slouží paměť. Dle Sternberga (2009) tvoří onu paměť několik procesů od kódování, uskladnění až po vybavování si určité informace.

Existuje tzv. tříložkový model paměti (Atkinson, Shiffrin, 1968, cit. v Sternberg, 2009, s. 186), který ji dělí podle délky uchování informace na senzoricou (okamžitou), krátkodobou nebo dlouhodobou. Pro transfer těchto dat mezi jednotlivými složkami je klíčová síla podnětu čili preference jedince při udělování míry důležitosti informace v určitém časovém momentu (Mareš, 2013). Senzorická paměť je jen chvilkovou záležitostí v celém procesu. Je to počáteční úložiště informací, které jsou následně přesunuty do krátkodobé

nebo dlouhodobé paměti (Sternberg, 2009). Krátkodobá paměť slouží k zachycení informací po delší časové období, ale zároveň je limitována svou kapacitou (Mareš, 2013). Jakmile se její omezená velikost naplní, přepíše poznatky jinými, pokud nejsou přesunuty do dlouhodobé paměti. Transferu informací mezi těmito dvěma typy jejich uchování lze docílit vytvářením asociací a propojením mezi nově nabytými fakty a těmi již dlouho známými. Důležitou fází je mimo jiné i upevnění nově nabytých informací v dlouhodobé paměti (Novotná, Hanus, Hátle, 2017). Tento proces je spojen s opakováním, organizováním i upřesňováním daných informací. (Sternberg, 2009).

4.2 Percepce a mentální reprezentace prostoru

Percepce prostoru v paměti člověka je definována jako „*obraz okolního světa, který si každý člověk vytvoří ve svém vědomí*“ (Siwek, 2011). Výsledkem je kognitivní mapa jakožto vnitřní mentální reprezentace prostoru, přičemž její vnější mentální reprezentací jsou bezprostřední zkušenosti s konkrétním místem v prostoru, nebo odrazem zprostředkovaných informací ze sekundárních zdrojů (Golledge, Stimson, 1997) a následné zpracování v podobě mentální (myšlenkové) mapy. Ačkoliv někteří autoři vyhodnotili kognitivní a mentální mapu jako synonymum (Kuipers, 1982; Polišenská, 2006; Siwek, 2011), v oboru kognitivní psychologie v poslední době rozdělují tyto dva výrazy především z hlediska jejich mentální reprezentace v prostoru (Zelenka a kol., 2008). Ani jeden z pojmů však není mapou v pravém slova smyslu. Ve většině případů totiž nejsou postaveny na matematickém základu a jejich obsah není objektivním zachycením prostoru.

4.3 Typy mentálních map

Mentální mapy se dělí na „gouldovský“ a „lynchovský“ typ. První je pojmenován podle Petera Goulda, který mentální mapu charakterizuje jako „*obraz atraktivity prostorových preferencí (resp. nepreferencí) obvykle získaný respondentovým výběrem ideálního místa v libovolném území, sídle, většinou pro trvalé bydlení nebo stálé zaměstnání*“ (Drbohlav, 1991). Mapa tedy vzniká druhotně přenosem informací do mapy za pomoci izolinií, kartogramů, anamorfovaných map a dalších metod tematické kartografie (Drbohlav, 1991). Mapový podklad je položen na matematických základech. Druhý neboli „lynchovský“ typ chápe mentální mapu jako „*zobrazení prostoru, vyjadřující jedincovo vnímání rozsahu, umístění, či tvaru elementů v prostředí, jeho prostorovou orientaci apod.*“ (Drbohlav, 1991).

Výsledkem je náčrtek, schéma nebo i myšlenková mapa používaná při studiu. Mapy „lynchovského“ typu nejsou matematicky podložené, vyjadřují pouze obraz kognitivní mapy jedince.

Mentální mapy se rozlišují také podle vztahu daného geografického prvku k objektivní realitě. Tzv. komparativní mapy lze porovnat se skutečností. Hodnotí se správnost mentální mapy a její shodnost s existující pravdou. Příkladem může být právě percepce toponym obyvateli určené oblasti. Statistické zpracování vytvořených map zvýrazní četné odlišnosti s realitou a na základě těchto odlišností lze odhalit vliv informačních toků, změn ve vnímání těchto toponym nebo událostí, jež změnily kognitivní mapy jedinců (Voženílek, 1997). Druhý typ mentálních map nelze porovnat s objektivně existující pravdou. Neexistuje žádná prozkoumaná vlastnost, kterou lze použít při hodnocení správnosti a shodnosti výsledků s realitou. Tento typ se nazývá nekomparativní. Příkladem jsou preference pro trvalé bydliště, práci, hodnocení podmínek pro podnikání obyvateli dané lokality nebo kvality životního prostředí (Voženílek, 1997). Součástí nekomparativních neboli preferenčních map jsou i tzv. pocitové mapy, jejichž princip a způsob zpracování je popsán například v díle „Pocitové mapy v plánování měst a regionů“ (Pánek, 2016).

Kartografie se historicky zabývala pouze měřitelnými prvky a jevy, které jsou pozorovatelné a lze je tedy jednoznačně prostorově vymezit (Wilson, 2011). Kritickým kartografům chybělo zaznačení subjektivního pocitu, který se k danému místu váže (Pearce, 2008). Proto vznikly pocitové mapy, jež jsou založeny na principu, že každý geografický prostor vyvolává v jedinci určité emoce (Mody et al. 2009), které je možné zmapovat spolu s tímto prostorem.

4.4 Vyhodnocení mentálních map

Obsahem kognitivní mapy mohou být ve skutečnosti neexistující prvky, kombinace mnoha informací v průběhu různých časových období (Golledge, Stimson, 1997) nebo i subjektivní poznatky a vzpomínky k danému místu (Polišenská, 2006). Proto je i následná mentální mapa závislá na svém autorovi a jeho způsobu myšlení, množství znalostí a intenzitě pocitů. Mohlo by se zdát, že vyhodnocení mentálních map skrze ryze subjektivní názory jedince není možné. Přesto jsou za dobu používání myšlenkových map nalezeny značné podobnosti, nejčastěji v jejich grafickém znázornění. Objekty jsou zakreslovány schematicky, jednoduchými geometrickými prvky a dle znalosti prostředí

autorem mapy. Při hodnocení znalosti prostředí a kvality zpracování mentální mapy je třeba se zaměřit právě na přesnost grafického znázornění, a to polohovou přesnost a obsahovou správnost (Novotná, Hanus, Hátle, 2017).

Polohovou přesností je myšlen vzájemný prostorový vztah objektů, jejich tvar a také velikost. Obsahová správnost posuzuje existenci zakreslených objektů a jejich pojmenování v mapě porovnává se skutečností (Harwood, Rawlings, 2001).

4.5 Limity použití mentálních map

Tak jako většina výzkumných metod, i mentální mapy mají své limity použití. Prvním omezením je právě výše uvedená subjektivita a individualita jejich tvorby (Lynch 2004). Při sestavování metodologického postupu výzkumu, zpracování, analýze i interpretaci dat je nutné brát tuto skutečnost v potaz. Řešením, nebo možnou prevencí proti výrazné rozdílnosti v mentální reprezentaci respondentů je přesné nastavení kritérií pro jejich výběr. Skupina dotazovaných by si měla být co nejvíce blízká znalostí prostředí a svým společenským a kulturním pozadím. Měla by být také ovlivňována podobnými faktory. Dalším limitujícím faktorem jsou schopnosti a dovednosti respondenta graficky a správně zaznačit své znalosti o požadované oblasti do mentální mapy. I přes tato omezení jsou však mentální mapy pro výzkum znalostí prostorových souvislostí mezi geografickými objekty naprosto nenahraditelné (Novotná, Hanus, Hátle, 2017).

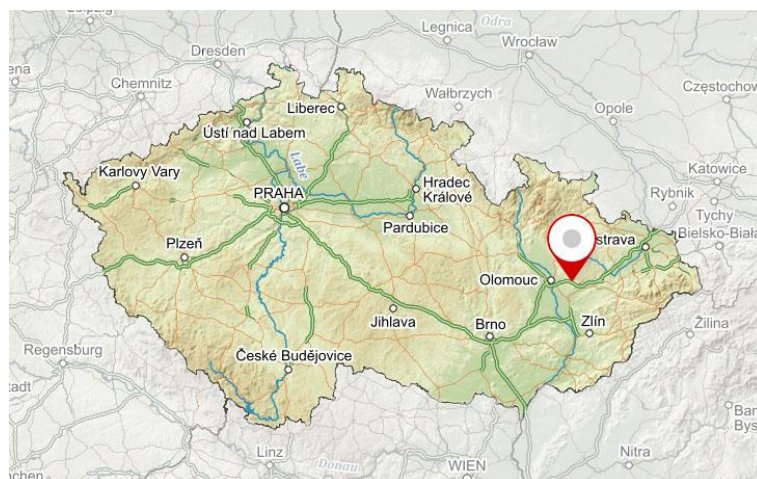
5 Charakteristika oblasti Velkého Újezdu a okolí¹

5.1 Vymezení lokality výzkumu

Prvním krokem ke zkoumání percepce místních a pomístních názvů je určení oblasti jako předmětu zájmu. Vzhledem k dobré znalosti lokality i místních poměrů si autorka práce jako předmět zkoumání zvolila okolí Velkého Újezdu u Olomouce. Obec se nachází v kopcovitém terénu v podhůří Oderských vrchů. Ze severu ji ohraničuje Vojenský prostor Libavá, na západě sousedí s obcí Daskabát, která je vzdálena od Velkého Újezdu 3 km, přes les na jihozápad leží Tršice, na jihu vesnice Výkleky a na východ za dálničním uzlem obec Staměřice. Velký Újezd býval a stále je strategickým místem mezi městy Hranice (24,2 km), Přerov (16,5 km) a Olomouc (21 km).

5.2 Přírodní poměry

Městys Velký Újezd leží v oblasti 49° 35' s. š. a 17° 30' v. d. v nadmořské výšce 371 m. Leží na úpatí Oderských vrchů, které jsou součástí pohoří Nízkého Jeseníku, geograficky ale patří k Tršické pahorkatině na východním okraji Hornomoravského úvalu. Administrativně je připojen k okresu Olomouc.

Obr. 2: Lokalizace Velkého Újezdu v rámci území České republiky, zdroj: Mapy.cz

¹ Kapitola 4 – Charakteristika oblasti Velkého Újezdu a okolí byla zpracována na základě publikací K. Domese (1966, 1974) a M. Vaňourka (2014, 2015, 2016).

5.2.1 Geomorfologické procesy a nerostné bohatství v krajině

Geologický a geomorfologický vývoj oblasti se začal formovat před 17 až 13 miliony let postupem moře na pevninu. V tomto období docházelo k sedimentaci štěrků, písků a jílu, které se následně vlivem tlaku nově usazených hornin metamorfovaly na slepence, pískovce, droby a břidlici. Chladnutím zemské kůry se zmenšoval objem hornin, což bylo příčinou nekonečně pomalých horotvorných pohybů. Původně vodorovně usazené vrstvy hornin se ohýbaly, lámaly nebo tvořily vrásky. V tomto období údajně Oderské vrchy dosahovaly do výše Alp, postupnou erozí vlivem vody, větru i mrazu docházelo ke snižování a zarovnávání terénu. Zvětraliny byly odnášeny do moře, které ustupovalo k jihu. Tyto geomorfologické procesy zarovnal mohutné horstvo do roviny. Začátkem třetihor vznikalo pásmové pohoří Karpaty, které svou vahou zatížilo starou parovinu v oblasti Oderských vrchů. Ta se rozlámala na jednotlivé kry, jejichž prolomením vznikl Hornomoravský úval a údolí Bečvy – Moravská brána. Oderské vrchy se naklonily k severu a směrem ke krám se vytvořily výrazné svahy. Nejzřetelněji lze zlomy vidět ve spojnici Hluboček, Velkého Újezdu a Dolního Újezdu nebo mezi Lipníkem nad Bečvou a Hranicemi. Následně byla oblast opět zaplavena mořem, které dalšími sedimenty zmírnilo ostré zlomy. Ve čtvrtohorách již byly nynější Oderské vrchy opět souší a podnebí se zde výrazně měnilo. Tropy vystřídala doba ledová. Povrch byl zhlazen ledovcem a při jeho ústupu se do terénu hluboko vrývaly jednotlivé vodní toky. Písky a prach byly vodou i větrem unášeny z kopců a ukládány v nižších polohách, kde daly základ cihlářským a písečným hlínám.

Kvůli jednotvárnému složení usazenin v krajině je tato lokalita velmi chudá na nerostné zdroje. Nachází se zde pouze slabé žilky zinku, mědi a železa, které vznikly prostupováním do zemské kůry a vyplněním puklin v horninách. S nimi se také usadily drobné krystalky křemene a vápence, jež se v této oblasti na několika místech dříve těžily. V sousední vesnici – Výklekách je kamenolom, ve kterém byla nalezena i fialová zrna fluoritu. Kámen se v minulosti těžil i ve Velkém Újezdě v části Hronova, Vyróbaného a v Mezihořské skále, známé spíše podle těženého materiálu – Šifrová skála. V Mezihořské skále se od roku 1832 těžila pokrývačská břidlice.

Zvětráním skalního podkladu – břidlice v severozápadní části katastru a droby pro jihovýchodní část obce, vznikla půda na polích. Převažují zde hnědozemě s vyšším obsahem štěrku až velkých kamenů, které je nutné z polí nutně odstraňovat. Půdy jsou ale poměrně úrodné a zemědělsky velmi využívány.

5.2.2 Klima

Oblast Velkého Újezdu je charakterizována jako mírně teplá s mírnou zimou. V posledních letech lze i zde pozorovat změny klimatu. Zimy přicházejí později, jsou mírnější a s výrazným úbytkem sněžení. V létě oblast trápí sucho a silné, prudké bouře, které podmáčí pole a ničí úrodu.

5.2.3 Vodstvo

V Oderských vrších se obloukem táhne od nejvyššího vrcholu Fidlova kopce (681 m n. m.) ke Křížové hoře (653 m n. m.) rozvodí dvou moří. Potoky stékající po severním úbočí vrchů se vlévají do Odry, protékají Polskem a ústí do Baltského moře. Vodní toky z jižní strany tečou dále katastrem Velký Újezd, za nímž se spojují do dvou větších říček – Hádovec je pravým přítokem Olešnice a Kyjanka s Újezdským potokem tvoří pravý přítok Říky. U Penčic se oba toky stékají a nesou dále název Olešnice. Poblíž obce Citov je Olešnice propojena nejprve kanálem s řekou Moravou a u Tovačova se do ní vlévá. Patří do úmoří Černého moře.

5.2.4 Fauna a flóra

Krajina v okolí obce tvoří přechod mezi karpatskou a jesenickou flórou. Původní karpatská květina hvězdnatec zubatý roste po oblast Lazník. První jesenické horské rostliny (ječménku evropskou, kostřavu lesní apod.) nalezneme v okolí Kozlova. Katastr obce na severní a východní straně ohraničují lesy smíšené i jehličnaté. V lesích i v bývalých zámeckých parcích se nachází památné stromy až 150 let staré. Rostou u Rakové boudy, na Veselíčku, v Lipníku nad Bečvou, ve Velké Bystřici, Spálově, Tršicích i Potštátě.

V dobách, kdy byla Moravská brána zalesněná, tvořila přechod pro migrující živočichy mezi Nízkým Jeseníkem a Beskydami. Žije zde čolek karpatský, plch lesní, jelení a mufloní zvěř. Téměř každoročně zde hnízdí čápi bílí a občas přiletí i jejich druhové – čápi černí.

5.3 Stručná historie místa

K osídlení této oblasti došlo podle nálezů části sekeromlatu již v mladší době kamenné. O panství s názvem Újezdec je doložena první zmínka z roku 1131, přičemž samotný název Velký Újezd se objevil až v roce 1364. Krátce poté byl poprvé vyhlášen městysem. Od 16. století měl mimo jiné pravomoc konat trhy. V průběhu dějin byl majetkem mnoha

rodů, mezi ty nejvýznamnější patří například Pernštejnové a Podstatští a Lichtenštejnové. Během třicetileté války byl zpusťošen natolik, že se stal pouhou vsí a tržní právo na dvě následující století ztratil. V roce 1744 byl jeho statut opět povýšen. Do roku 1848, kdy byla zrušena robota, patřil Velký Újezd k vrchnosti na Veselíčku. Tehdejší majitelé – rod Podstatských-Lichtenštejnů mají pod místním kostelem sv. Jakuba staršího vybudovanou hraběcí rodinnou hrobku. Městys byl vybaven vrchnostenským špitálem, poštovní přepřahací stanicí k napojení koní, zájezdním hostincem, školou, barvírnou plátna, sušárnou pro sušení lnu, větrným i vodním mlýnem, sirkárnou a chmelnicí. V roce 1881 vznikl místní Sbor dobrovolných hasičů Velký Újezd.

V období před I. světovou válkou docházelo ke sporům mezi katolickou církví a pokrokářskou maloburžoazií. Dlouhá léta spolu tyto dvě strany slovně bojovaly, což mělo za následek rozdělení společnosti. Katolická církev se ale později stáhla a zveřejnila prohlášení, ve kterém odvolala svá obvinění vůči tehdejšímu starostovi. V průběhu první světové války muselo do bojů odejít celkem 200 občanů Velkého Újezdu. I zde však panovaly snahy o rozbití rakousko-uherské monarchie a vzniku československého státu. Do zahraničního odboje a československých legií vstoupilo 15 mužů. Na následky první světové války zemřelo celkem 36 místních obyvatel.

5.4 Společenské poměry v lokalitě Velkého Újezdu

5.4.1 Obyvatelstvo od 18. století do konce I. světové války

Převážně z období 18. a 19. století pochází většina místních a dosud používaných toponym. Než bylo na příkaz vrchnosti z roku 1771 zavedeno číslování domů v obci, lidé pojmenovávali domy podle jejich hospodářů. Místní pamětníci si tato označení stále pamatují a dokáží je v prostoru určit, neboť majetek se povětšinou dědil, a rody, které dříve žily v daném domě, tam často žijí dodnes. Ve Velkém Újezdu se už více než 200 let drží příjmení Tomkovi, Metelkovi, Zigmundovi a Kovaříkovi. Nejstarším je rod Štěpánů, jehož kořeny sahají až 450 let do minulosti.

Obyvatelé obce se zaměstnávali hospodařením na poli a chovem dobytka. Na obdělávání se používalo koňské trojspreží. Počet hovězího dobytka na hospodáře byl určen dle velikosti jeho lánu. Na polích se pěstovalo obilí, brambory, hrách, tuřín, len a konopí. Již v roce 1775 měl Velký Újezd 77 domů. V dobách nevolnictví se chodilo na robotu na Veselíčko, které bylo sídlem vrchnosti – rodu Podstatských-Lichtenštejnů. Pracovalo se od jara

do podzimu 12 hodin denně, v zimním čase byla práce zkrácena na 8 hodin. Oběd a odpočinek byl určen na 2 hodiny každý robotní den. Obyvatelé Velkého Újezdu chodili na robotu každou sobotu. Řemeslné spolky se zrodily až na konci 19. století. Obec byla do té doby spíše zemědělská, o čemž vypovídají i názvy jednotlivých geografických prvků. Podle umístění v prostoru a kvality půdy bylo pojmenováno například Pastvisko, Dolní louky a Kamenice. Jména osob nesly polnosti Hronov, u Isidorka, Hanákovy klče nebo Bakalov. Druh plodin, které se na daném pozemku pěstovaly, nesou v názvu Vinohrádky, Chmelník a Prosnisko.

První světovou válkou strádalo nejen obyvatelstvo, ale i zemědělství, kde chyběla pracovní síla. Do obce tedy bylo mezi lety 1917 až 1918 přiděleno 9 ruských a 10 italských válečných zajatců, přičemž jeden z nich se v obci oženil a zůstal. V budově tehdy již zrušené sirkárny bylo ubytováno 80 evakuovaných uprchlíků cizí národnost – především žen a dětí.

5.4.2 Obyvatelstvo od roku 1919 do konce II. světové války

Po první světové válce, v prvních obecních volbách ve Velkém Újezdu soutěžily tři politické strany. Vyhrála živnostensko-dělnická strana. Dělníci vedli ve všech následujících volbách v roce 1923, 1927 a 1931. Během hospodářské krize v letech 1926 až 1933 výrazně ubylo pracovních příležitostí pro místní obyvatele. Největším zaměstnavatelem té doby byly dvě pily a kamenolom v sousedních Výklekách, přičemž v zimních měsících byla práce i v těchto odvětvích minimální. Od Vánoc do jara se netěžilo vůbec. Pro zmírnění bídy se budovaly tzv. „nouzové stavby“ – kanalizace, opravy polních cest, stavba silnic apod. Na těchto stavbách mohli pracovat pouze nezaměstnaní stálí občané Velkého Újezdu. S problémy nalézt práci se tehdy potýkalo zhruba 50 rodin. Obec přidělovala nejchudším brambory, tuky a mouku a poukázky v hodnotě 10 čs. korun. Mnoho obyvatel chodilo žebrať do domů bohatších obyvatel nebo okolních vesnic. Některým byl v exekuci zabaven celý majetek. V kronice je také zápis o jednom pokusu o sebevraždu z důvodu strachu z bídy a hladu.

Po mnichovské dohodě na konci září 1938 nastalo druhé těžké období dějin. Hned záhy poté, 10. října 1938 obsadila německá armáda okolní německé vesnice Varhošť, Kozlov, Ranošov a Slavkov. U silnice nad Sušírnou, těsně za Velkým Újezdem, stála tabule s titulem „Deutsches Reich“. Jelikož nedbala katastru obce, mnoho pozemků se ocitlo za demarkační čarou. Ve Velkém Újezdě se zřídil český silniční celní úřad, druhý – německý, byl v obci Kyjanice. Tento stav trval pouze půl roku, do 15. 3. 1939, kdy došlo k násilné okupaci ČSR.

Během II. světové války o obci nejsou téměř žádné zmínky. Píše se jen o ubytování ruských Vlasovců (konkrétně štábu 574. kozáckého praporu) ke konci války, kteří se ve spolupráci s německým gestapem označili za partyzány a touto lstí vymáhali od obyvatel informace o napojení na partyzánské oddíly. Na základě informací, odposlechů a vlastního pozorování vystopovali partyzány do nedalekého Zákřova. Tuto vesnici následně přepadli, část vypálili a pozatýkali všechny muže od 15 let výše. Starší zanedlouho propustili a zbylých 22 odvěkli na obecní úřad ve Velkém Újezdě, kde je dva dny vyslýchali a mučili. Pouze tři muže propustili. Po dvou dnech 19 mužů odvezli nákladním vozem do lesů nedaleko osady Kyjanice a polité benzínem je zaživa upálili v malé lesní boudě. Na tomto místě byl po válce postaven pomník připomínající tuto tragickou událost, ke které došlo pouze několik dnů před koncem války – 20. dubna 1945 (Libigr, 1949 a Wolf, 2011). Obec Velký Újezd byla bez jediného výstřelu osvobozena 8. května 1945.

5.4.3 Významné osobnosti z obce v II. světové válce²

V průběhu války v lesích okolo obce probíhala partyzánská činnost, v níž byli zapojeni i občané Velkého Újezdu. Mnozí občané působili i v zahraničním odboji. Rodáky Velkého Újezdu byli Jaroslav Švarc, Alois Fröhlich a Bohumil Bednařík, kteří odjeli přes Slovensko a Balkán do Bejrútu, odkud se dopravili lodí do Francie, kde se dostali do československé armády. Alois Fröhlich působil v dělostřelectvu, jeho dva kamarádi u pěšího pluku, se kterým se později dostali do Anglie, kde absolvovali parašutistický výcvik.

Jaroslav Švarc s Ludvíkem Cupalou tvořil dvoučlenný tým skupiny „TIN“, jejímž úkolem bylo odstranění protektorátního ministra a kolaboranta Emanuela Moravce. Seskok v oblasti křivoklátských lesů se však nezdařil, rozdělil skupinu od sebe, a po prohrané přestřelce se Cupala otrávil. Jaroslav Švarc se pod krycím jménem „Zelinka“ dostal do Prahy ke členům druhé probíhající operace s názvem „ANTROPOID“. Po atentátu na Reinharda Heydricha spolu s Kubišem a Opálkou hlídal úkryt zbylých čtyř parašutistů – kryptu kostela cyrilometodějského v Resselově ulici v Praze, kde také zemřel. V době úmrtí mu bylo 28 let.

Bohumil Bednařík se dostal do čtyřčlenné zpravodajské skupiny s krycím jménem „CHALK“. Jejím cílem bylo podávat informace o německých vojenských jednotkách, válečném průmyslu a politické situaci v protektorátu. Po dvou měsících je ale udala druhá Londýnem vyslaná skupina, se kterou měli spolupracovat. V noci z 12. na 13. května 1944

² Kapitola 5.4.3 – Významné osobnosti z obce v II. světové válce byla zpracována podle publikací M. Vaňourka (2014, 2015, 2016)

byla skupina „CHALK“ obklíčena, zatčena a převezena do pankrácké věznice v Praze. Kvůli snaze gestapa navázat odposlech radiového spojení se zahraničním odbojem byly jejich životy ušetřeny. Německá tajná služba však udělala zásadní chybu – nechala členy pohromadě ve dvou sousedních celách. Skupina se tedy tajně domluvila a gestapu řekla při výslechu pozměněnou šifru, kterou měla navázat spojení s centrálou. Lstí tak poslala do zahraničí zprávu, že padla do rukou nepřátel. Vysílačka posílala mylné informace až do konce války, kdy byla věznice osvobozena Pražským povstáním. Bohumil Bednařík válku přežil. Zemřel jako těžký invalida na následky války ve Velkém Újezdu 28. února 1973.

Třetí z újezdských hrdinů – Alois Fröhlich, zůstal v Anglii nejdéle. Stihl se tam i oženit s anglickou dívkou. O dva roky později se dobrovolně přihlásil na východní frontu. Velitel 1. čs. armádního sboru v Sovětském svazu, Ludvík Svoboda, žádal o větší počet velitelů pro nové vojenské jednotky. Alois Fröhlich odjel z Liverpoolu lodí přes Gibraltar, Středozemním mořem do Port Saidu, vlakem do Jeruzaléma a dále do Damašku, Bagdádu, Basry a Teheránu. Odtud letěl přes Baku do Stalingradu a Moskvy. Pokračoval přes Kyjev do Lvova a odtud k náhradnímu pluku v Černovicích. Zde byl pověřen velením 4. minometné baterie III. dělostřeleckého pluku. Dne 26. září 1944 přijel se svou jednotkou do štábu 1. čs. armádního sboru v SSSR poblíž Krosna. Tou dobou již probíhala bitva o Dukelský průsmyk a o vojenskou pomoc byla nouze. Bez seznámení se situací na bojišti byla celá jednotka Aloise Fröhliche vyslána do frontové linie. Dne 6. října 1944 po těžkých bojích konečně dosáhla hranic. Aloise Fröhliche však ještě ten den zasáhla německá mina a na místě byl mrtev. Tak zemřel ve věku 29 let další významný občan Velkého Újezdu.

Tyto válečné hrdiny si obyvatelé obce stále pamatují, a i u mladších generací nejsou jejich činy zapomenuty. Na jejich počest byla na Olomoucké ulici odhalena pamětní deska. Část obce, kde žili Jaroslav Švarc a Alois Fröhlich, byla pojmenována ulicí Válečných hrdinů. Dodnes se každoročně pořádá pochod Memoriál Jaroslava Švarce. Koná se v sobotu začátkem měsíce června a těší se oblibě mnoha místních i přespolních turistů. Na letošní rok připadá na 9. června 2018 již 50. výročí memoriálu.

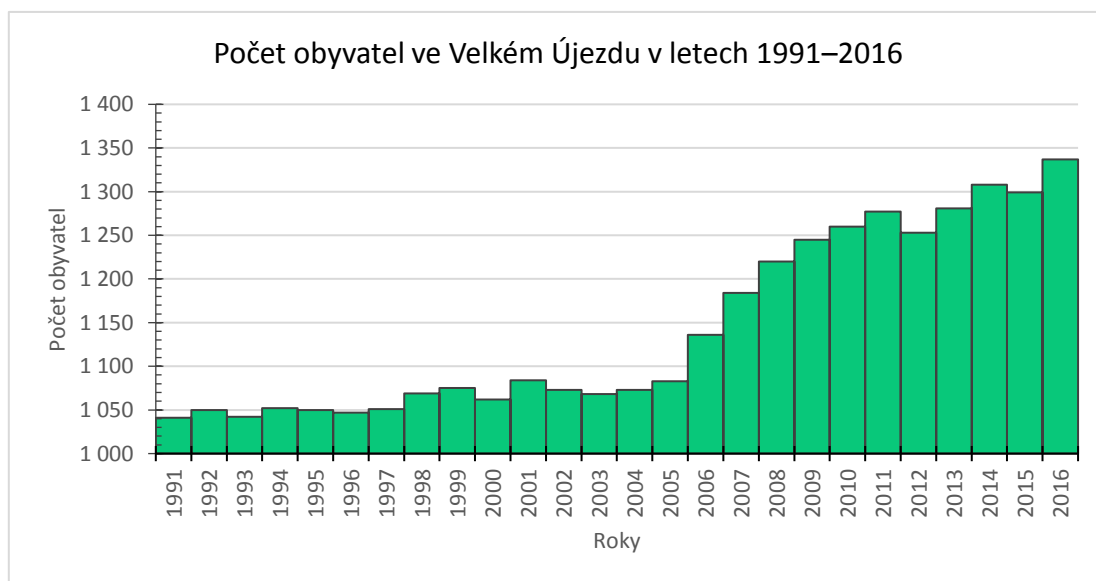
5.4.4 Poválečné období

Během počátků socialistické éry byla zrekonstruována velká část obce a obnovila se zemědělská činnost, opraveno bylo koupaliště i sokolovna. Velký Újezd však zaznamenal velký úbytek obyvatel, kteří z politických důvodů emigrovali do zahraničí. V obci vzniklo JZD, ustavil se místní národní výbor, který měl na starosti správu obce. Došlo k výstavbě

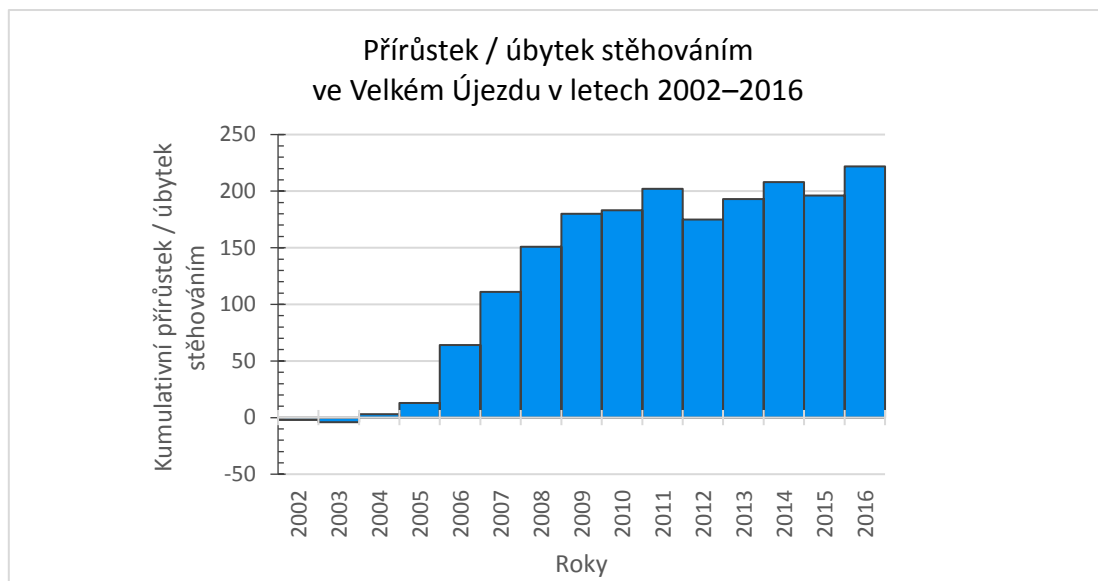
Jednoty, základní a mateřské školy, knihovny, kina i zdravotnického střediska. Byla vybudována kanalizace, vydlážděny ulice, chodníky i veřejná prostranství. Zavedeno bylo i veřejné osvětlení a rozšířily se autobusové spoje. Velký Újezd se stal střediskovou obcí a poskytoval mnohé služby včetně pošty a spořitelny. V obci fungoval TJ Sokol, ochotnické divadlo Podhoran, včelařský, dělnický a zahrádkářský spolek, sbor dobrovolných hasičů a sdružení myslivců. Mezi významné občany té doby patřil básník František Nechvátal i akademický sochař, prof. Vladimír Navrátil.

5.4.5 Současnost

Velký Újezd měl dle údajů z Českého statistického úřadu k roku 2017 celkem 1 337 obyvatel s průměrným věkem 39,8 let. Se vzrůstající kvalitou a množstvím poskytovaných služeb a výstavbou nových domů a bytů v obci v posledních letech má na zvyšujícím se počtu obyvatel velký vliv také migrace. Následující grafy zobrazují vzrůstající trend počtu obyvatel (Graf 1), související nejspíš právě s rozvojem obce, zlepšujícím se stavem infrastruktury a veřejných objektů i zvyšováním počtu poskytovaných služeb, a rovněž kumulativní migrační přírůstek v obci (Graf 2). Z obou grafických zobrazení je patrné, že tento stále trvající stav byl započat přibližně v roce 2005. V obci je i nadále pošta a zdravotnické středisko, nechybí také lékárna, obchody, mateřská a základní škola, odborné učiliště, posilovna, masáže, velké množství občanských sdružení a zájmových spolků, sbor dobrovolných hasičů, ale i stravovací a ubytovací služby nebo autobusová stanice.

Graf 3: Počet obyvatel ve Velkém Újezdu v letech 1991–2016, zdroj dat: Český statistický úřad

Graf 4: Kumulativní přírůstek / úbytek stěhováním ve Velkém Újezdu v letech 2002–2016, zdroj dat: Český statistický úřad

5.5 Seznam místních toponym a jejich význam³

Uvedené vlastní zeměpisné názvy jsou přejaty z historických pramenů (Domes, 1966 a 1974, Kovaříková, 1974), které byly napsány rodáky Velkého Újezdu v minulých letech, a jsou zachovány v původním znění včetně pravopisu. Dnes se tato toponyma mírně mění v závislosti jazykových pravidel. Starší občané stále používají hlásky „ó“ namísto „ou“, krátké „i“ a „u“ namísto „í“ a „ú / ů“, „e“ mění za dlouhé měkké „í“ (viz název Říka -> Řeka) a koncovku „a“ například v názvu „U červeného kříža“. V nedávné době se rovněž zavedlo pravidlo psaní velkých a malých písmen ve vlastních jménech, které také ovlivňuje místní toponymii.

5.5.1 Oikonyma (části obce, budovy, samoty)

Mačkalov. Jedná se o zástavbu 15 nových rodinných domů, která byla i s komunikacemi a inženýrskými sítěmi postavena mezi lety 2005 až 2011. Za projektem stojí olomoucká společnost REFI DEVELOPMENT, s. r. o. Současný název vznikl od slova mačkat se, čili tísnit se nebo tlačit se, na základě poměrně velkého počtu rodinných domů v jedné dříve nezastavěné lokalitě. Oblast nese oficiální pojmenování Čtvrtky podle staršího lidového označení této obecní části. Dřívější název souvisí s rozdělením větších pozemků po roce 1848 mezi více hospodářů. Vzhledem k podílu půdy, který hospodář z celku dostal (v tomto případě čtvrtinu), vzniklo vlastní zeměpisné jméno Čtvrtky.

Horecko. Část obce, charakteristická řadovými domky postavenými kolem hlavní silnice. Tato komunikace vede do pozvolného kopce.

Kopanina. Její význam pochází z výrazu kopaný, špatný pozemek. V části obce, nesoucí tento název, je velmi kamenitá půda ve svahu. Kvůli tomu se dříve lidem špatně obdělávala, nejčastěji tedy kopáním, bez pomoci dobytka, potahů a strojů. Obecní část Kopanina byla vystavěna okolo roku 1900 chudými lidmi, kteří si nemohli dovolit úrodnější půdu.

Malá a Velká strana. Z náměstí směrem na Kozlov (lesní cestou) vede hlavní silnice a souběžně s ní užší ulička. Zde si stavěli sedláci velké grunty (velká strana) a podél uličky zahradníci menší grunty (Malá strana). Touto částí také protékal Újezdský potok, který byl postupně zastavěn a stéká z Oderských vrchů pouze jako podzemní voda.

³ Seznam toponym vznikl sloučením historických pramenů (Domes, 1966 a 1974; Kovaříková, 1974), Slovníku spisovné češtiny (Praha, 1978), informací poskytnutých Stavebním úřadem ve Velkém Újezdu a údajů z prohlížečské služby WMTS – Základní mapy ČR (ČÚZK, 2017).

Na fličku. Jedná se o část obce, kde mnoho obyvatel vlastnilo malý kousek půdy – fliček, především pro pěstování zemědělských plodin. Velká část malých políček byla znárodněna v období socializace v roce 1957 a od té doby spadá pod místní družstvo.

Panský kót. Velmi výhodné místo podél hlavní trasy do Olomouce si mohli dovolit bohatí páni, četníci, revírník nebo poštovník. Odtud pochází pojmenování Panský kót, neboli Panský kout.

Tršická. Okolo dřívější polní cesty směrem do obce Tršice vznikla část obce Tršická.

U kapličky. Rodinné domy vybudované okolo kapličky Panny Marie Lurdské, která podle pověsti vyléčila těžce stonajícího Felixe Kovaříka. Existují dvě varianty pověsti, jedna z nich říká, že se mu ve snu zjevila Panna Marie a sdělila mu, že až se uzdraví, vydá se do Lourd pro inspiraci k postavení kaple a také pro svěcenou vodu, kterou posvěti pramen přivedený k této kapličce. Druhá pověst je mnohem jednodušší a pravděpodobnější. Když Felix Kovařík onemocněl, jeho žena se za něj usilovně modlila. Jakmile se uzdravil, postavili společně kapličku jako poděkování.

Vrchní a Dolní konec. Spolu se Zákostelím se jedná o nejstarší části obce Velký Újezd. Ačkoliv přesné datum není známo, podle historických pramenů obyvatelům této části patřila veškerá půda v okolí obce až do 18. století.

Za hřbitovem. Část obce se nachází za místním hřbitovem, který byl postaven v roce 1832 na okraji obce při cestě do Lipníka nad Bečvou jako náhrada starého a malého hřbitova za kostelem. Byla vybudována mnohem později a souvisela s přírůstkem obyvatel a rozšiřováním stavebních parcel.

Zákostelí. Část obce Zákostelí obklopuje kostel sv. Jakuba. Bydleli zde chudí poddaní, kteří neměli žádnou půdu. V této čtvrti bývaly malé domky, bez dvorků a zahrad.

Lapač. Druhým nejstarším hostincem v obci Velký Újezd je Lapač. Prvenství drží Rychta, jež byla dlouho majetkem vrchnosti na Veselíčku. Název Lapač vznikl od slova lapati nebo také chytati. V této hospodě často verbovali chlapce na vojnu.

U zlatého jelena. Název nese podle domovního znaku tohoto dodnes fungujícího hostince. Na domě visela tabule se zlatým jelenem. V dnešní době se vlivem zkracování některých názvů říká objektu pouze U jelena.

Záhumenský mlýn. Vlastní jméno objektu pochází od slova humno, tj. pozemek za stodolou venkovské usedlosti. Vodní mlýn sice nestával za stodolou, ale byl postaven nejbližší k obci. V současnosti je na jeho místě obytný dům a rybník, kterému se podle majitele říká Košův (hovorově Košák).

Sušárna. Za obcí při lesní cestě směrem na Kozlov stávala budova na sušení lnu, která dala vzniknout vlastnímu jménu této samoty.

Vrchní pila. Mlýn a pila stávala za Újezdem u řeky Říky. Odtud údajně pocházela mlynářova dcera, krásná Rézinka, podle níž je pojmenován nedaleký kopec.

Stavby, podle kterých byla určitá místa pojmenována, ve většině případů už neexistují. Byly nahrazeny novými domy nebo srovnány se zemí a zatravněny. Taktéž obyvatelé obývající například Panský kót už nejsou bohatí pánové. Mnohé grunty z Malé i Velké strany byly upraveny, protože stáje zůstaly prázdné a lidé našli jinou práci. Ačkoliv však tato minulost zmizela, její historie zůstala uschována v toponymech. Vlastní jména částí obce jsou svědky dávné minulosti obce, způsobu obživy i sociálního složení obyvatel. Řada z těchto lidových názvů také stála za vznikem oficiálních pojmenování ulic na základě rozhodnutí Zastupitelstva městyse Velký Újezd v roce 2010.

5.5.2 Anoikonoma

Oronyma (kopce)

Rézinka. Místní pověst vypravuje o velmi krásné dívce – dceři mlynáře z Vrchní pily, která se zalíbila synovi pana vrchního z Veselíčka. Jeho otcí se ale vztah dvou mladých lidí nezamlouval a rozhodl se, že syna odveze do jiného kraje. Dva milenci se dohodli, že bez sebe nebudou žít a při poslední schůzce syn vrchního dívku zastřelil. Poté se ale nezmohl na to, aby vzal život i sobě, a raději z místa činu utekl. Tělo dívky zapadalo sněhem a lidé se až na jaře dozvěděli, co se s dívkou stalo. Na její památku nese kopec, na němž byla zastřelena, její jméno.

Židovský kopec. Druhý ze zalesněných kopců, hned vedle Rézinky, dostal svůj název podle žida, žijícího ve Velkém Újezdě zhruba před 250 lety. Jmenoval se Arón Becher a kvůli svému náboženství byl často terčem posměchu. Když se dozvěděl, že nedaleko obce na lesní cestě jednoho žida přepadli a zabili, nechal se i s rodinou ze strachu pokřtít. Tento čin zapůsobil na vrchnost na Veselíčku, která mu jako odměnu dala do užívání celý tento kopec.

Obě zalesněná území už nejsou součástí katastru Velkého Újezdu, ale spadají pod sousední obec Staměřice. Někteří starší lidé si ale tyto příběhy z vyprávění svých příbuzných stále pamatují. Velký Újezd leží v mírně kopcovité oblasti, ale tyto kopce jsou z blízkého okolí jediné pojmenované. Nejvyšším vrcholem Oderských vrchů je Fidlův kopec, vzdálený přibližně 8 km od obce. Cesta je ale po většinu roku přístupná jen na povolení od správy Vojenského prostoru Libavá.

Hydronyma (vodstvo)

Vrchňák / Vrchní a Dolňák / Dolní rybník. Názvy rybníků jsou odvozené od jejich polohy. Vrchní rybník je napájen ze studánky a z potůčků stékajících z lesa. Dolní rybník se nachází na Dolním konci – v části obce, která je položena nejnižší. Vznikl vybráním jílovité hlíny (slínu), ze které se dělaly dříve oblíbené cihly „vepřáky“.

Košák / Košův rybník. Dříve sloužil jako zdroj vody pro Záhumenský mlýn. Dnes je pojmenovaný po svém vlastníkovi.

Hádovec / Mezihořský / Varhošťský potok. Ve Vojenském prostoru Libavá pramení Varhošťský, Mezihořský potok neboli Hádovec. Název Varhošť nesla původně německá osada postavena v blízkosti pramene. Po vysídlení obyvatel a vzniku vojenského prostoru byla zničena. Mezihoří značí charakter terénu, kterým tok stéká do nižších nadmořských výšek – mezi horami. Výraz Hádovec charakterizuje klikatý průběh toku.

Olešnice. Kolem potoka bylo vysázeno mnoho olší. Její pramen je nedaleko pramene řeky Odry. Teče po okraji Velkého Újezdu dále na západ, směrem na Daskabát.

Kyjanka. Z Kozlova přes zaniklou obec Kyjanici a kolem pomníku Zákřovský žalov, na jehož místě bylo příslušníky gestapa a ruských Vlasovců zaživa upáleno dne 20. dubna 1945 celkem 19 mužů především ze Zákřova a Tršic včetně Otty Wolfa⁴, protéká menší řeka Kyjanka. Svůj název nese jako pozůstatek právě po zaniklé obci.

Říka. Tvoří pomyslnou přírodní hranici mezi Velkým Újezdem a Staměřicemi. Na jejím levém břehu v katastru Staměřic leží výše zmiňovaný Židovský kopec a Rézinka.

⁴ Otto Wolf byl židovským občanem z Mohelnice, který se se svou rodinou od června roku 1942 skrýval v lesích mezi Tršicemi a Velkým Újezdem. Psal deník, díky čemuž je nazýván hanáckou obdobou Anny Frankové. Zahynul pár dnů před koncem války ve věku 18 let. Jeho rodina válku přežila. Později byl poblíž jejich úkrytu vybudován židovský pomník.

Újezdský potok. Dříve otevřeně protékal přes centrum obce a břehy toku byly na několika místech spojeny kamenným klenutím. Později nad ním vznikla hlavní silnice směrem na Přerov a dnes teče pouze pod zemským povrchem.

Polní (traťová) jména

Bláznův důl. Pozemek leží dosti daleko od vesnice v hlubším údolí. Půda je zde jílovitá, neúrodná. Podle lidových příběhů patřil pozemek člověku, který se stranil lidí. Pro místní byl podivín (blázen).

Býčí lóka. Na této obecní louce se sušilo seno pro býky.

Čtvrtě (úzké, široké). Název souvisí s dělením půdy po roce 1848 mezi více hospodářů. Ve stejném duchu vznikly také části *Dílnice, Fličky* a *Podíly*.

Hanákovy klče. Polnost patřila hospodáři Hanákovi, který půdu získal klučením (vykopáváním pařezů). Dříve byl na tomto místě les.

Chmelník. V této lokalitě se dříve pěstoval chmel pro místní pivovar.

Chrmóty. Oblast je charakteristická svým nerovným povrchem. V minulosti byla obdělávána bez použití dobytka. Hospodář se sám zapřáhl do pluhu (rádla) a kolem krku a ramen měl chomout (hanácky chomót).

Jurkovo březí. Ke konci 19. století patřil pozemek sedlákovi Jurkovi. Pole získal vymýcením březového háje.

Kamenice. V těchto místech je velmi kamenitá půda. Hned pár centimetrů pod povrchem je skála.

Klče (Přední, Zadní). Polnosti získané klučením. Jejich přídavek Přední a Zadní určují polohu.

Kostelíky (Dlouhé, Krátké). Označují místo, kde dříve stával hřbitov. Podle jeho délky se rozdělují na Dlouhé a Krátké.

Kudlov. Místu dal název prostý zavírací nůž. V minulosti zde býval les, kudy vedla důležitá obchodní a vojenská trasa, po které se přepravovalo cenné zboží z Krakova do Vídně. Protože les nabízel mnoho možností úkrytu, usídlila se zde podle lidových pověstí zbojnická tlupa, která si počínala velmi krutě.

Městské. Tyto pozemky vlastnili městští kanovníci z Olomouce.

Nad lišním. Název pochází z výrazu lišítí, což je skupina keřů lísky. Pravděpodobně tato rychle rostoucí dřevina rostla v blízkosti polnosti.

Nivy. Rovná země byla označována pojmem niva. Tato dnes už obecní zastavěná část vznikla na rovném poli poté, co zde byly zasypany všechny jámy.

Pastvička. Na obecním pozemku – pastvičce, mohli obyvatelé pást svůj dobytek zcela bezplatně. Podobně je na tom i pozemek *Pastvisko*. Zdrobnělý název pouze poukazuje na její velikost.

Prosnisko. Zde se pěstovalo proso, které bylo následně loupáno v okolních mlýnech.

Rychvaldy. Na tomto místě stával les, jenž patřil dědičné rychtě. Vymýcením lesa vznikla tato polnost. Název je odvozen z německých slov.

Slače. Pole, které tady dříve bylo, dávalo velmi malou úrodu, protože půda rychle zarůstala plevelem. Hospodář ji tedy nechal zarůst a pásal na ní dobytek.

Spálenisko. Původní křovinatý les byl vypálen a přeměněn na pole.

Štěpnice. Okolo roku 1178 v tomto místě stávala obecní ovocná štěpnice.

U červeného kříža. Na okraji této polnosti je postaven kříž, natřený na červeno.

U Isidorka. U cesty, která vede kolem stejně pojmenovaného pozemku, se nachází dubový sloup sv. Isidora s vyrytým letopočtem 1761.

U Jána. Lokalita dostala název podle sochy sv. Jana Nepomuckého.

U sušírny. U polnosti stála budova na sušení lnu.

U trojice. I tento název pozemku je odvozen od sochy, která stojí v blízkosti – sochy sv. Trojice.

V kopánkách. Místo patřilo původně k Záhumenskému mlýnu. Je zde kamenitá půda a také nerovný povrch, který lidé kopáním urovnali.

V króžku. Jedná se o území, které obtéká potok Hádovec téměř ze všech stran.

V ouzkým. Velmi úzká část pozemku se nachází mezi hlavní silnicí a řekou Olešnice.

Vinohrádky. Tato polnost byla využívána na pěstování vinné révy pro potřebu církve.

Výletní místo. Dříve zde stávala bouda, ve které se pořádaly slavnosti (výlety).

Vyróbané. Polnost byla zarostlá křovinami. Jejich vysekáním (vyroubáním) se získala úrodná půda.

Zahrádka. Pozemek u soutoku Hádovce s Olešnicí vlastnil pravděpodobně místní zahradník.

Pozemková jména se ve Velkém Újezdu oficiálně používala do r. 1957, kdy velká část polností připadla nově založenému JZD. Drobná úrodná pole byla sloučena do větších celků a mnohé názvy ztratily svůj význam. V současnosti se používají pouze některá toponyma, především ta, co zachycují větší území. Příkladem mohou být Rychvaldy, Vínohrádky, Nivy apod. Vzhledem ke skutečnosti, že se od 60. let 20. století postupně vytrácela z paměti usedlíků, v nejmladší generaci je téměř nikdo nezná. Jsou ale důkazem o zemědělském charakteru obce a poodhalují historii a společenské poměry tak věrně, že je třeba je uchovat jako střípky kulturního dědictví.

Lesní (trat'ová) jména

Bakalov. V roce 1721 patřil pozemek panu Janu Bakalovi. Podle rozlohy je rozdělen na Malý a Velký.

Dubina. Označuje dubový les.

Grygarův kopec. Tento zalesněný kopec dostal jméno rovněž po svém majiteli.

Hronov. Uprostřed lesa se nacházela malá skála, na kterou lidé chodili zapalovat ohně na usmíření boha hromu. Věřili, že tím odvrátí jeho zlost – bouři.

Městské. Viz polnost Městské (str. 30).

Na vartě. Lesní cesta byla u tohoto pozemku strážena proti tlupám zbojníků.

Obecní les. Část lesa patřila obecní radě.

Panenské seče. Název nese mladý les, ve kterém byla v době vzniku tohoto jména vysekávána tráva, aby neudusila nízké, mladé stromky.

U Isidorka. Viz polnost *U Isidorka* (str. 31).

U spálené lípy. Místo je pojmenováno podle lípy, jež byla spálena bleskem.

U upálených. Na konci druhé světové války, 20. dubna 1945, bylo v této části lesa ve dřevěné boudě upáleno 19 mužů ve věku 15–45 let, převážně ze Zákřova a okolních obcí. Byla to předem nachystaná akce ruských Vlasovců a gestapa, kteří pomocí lsti usvědčili některé obyvatele ze sympatií k partyzánům a poslechu cizího rozhlasu. Byli zajati a odvedeni

do Velkého Újezdu, kde byli gestapem dva dny mučeni. Vzpomínkou na tuto událost zůstává v místě tragédie pomník ženy, zoufající nad osudem obětí, jehož základy kopírují původní lesní boudu. Silný příběh s nešťastným koncem se vryl do paměti místních a odrazil se v pojmenování této oblasti.

Včelínek / Remízek. V této části lesa jsou vysázeny stromy, keře i květiny. Svou úlohu zde sehráli místní včelaři, výstavbou úlů.

Ve dříně. Je to pás lesa, kde byly vysázeny samé modříny (modřín – dřín).

Ostatní anoikonyma

U orla. Jedním z názvů, které vznikly v nedávné době je i často používaný výraz U orla. Nachází se na cestě za dálnicí směrem na Tršice. Na místě stojí velký orel představující reklamu na populární karlovarskou kyselku Mattoni.

6 Příprava podkladů pro dotazníkové šetření

Velmi důležitou částí výzkumu je příprava podkladů pro samotné dotazování. Hlavním úkolem této fáze je definovat cílovou skupinu (kap. 6.1) a připravit slepou mapu, sloužící k zaznačení pojmů do prostoru dle znalostí každého respondenta. Předlohou se stala WMS služba Základní báze geografických dat – ZABAGED (viz kap. 6.2). Mapa byla vytvořena v licencovaném vektorovém grafickém editoru Adobe Illustrator autorkou této práce. Následoval výběr toponym spadajících do požadované oblasti, a zároveň splňujících několik systematicky definovaných podmínek, popsanych v podkapitole níže (kap. 6.3).

6.1 Určení cílové skupiny

Užívání toponym je úzce spjato s lidmi, kteří v oblasti těchto pojmenovaných prostorových jevů žijí. Vlastní zeměpisné jméno zpravidla vznikalo mezi obyvateli a je tedy závislé na způsobu jejich komunikace a politických, sociálních, kulturních a ekonomických aspektech dané doby. Toponymie se liší nejen formou určenou na základě postupného vývoje jazyka, ale také konkrétními osobami, které ji tvoří. Důležitý je pocitový vztah jednotlivce k místu, znalost prostoru, stupeň informovanosti a množství vlastních nebo přejatých zkušeností (Voženílek, 1997). Pro jedno místo může vzniknout i více vlastních jmen.

Například místní chataři budou mít pravděpodobně pojmenování pro daný objekt jiný než zemědělci nebo lesníci. Lidé dlouhodobě pracující, případně studující, mimo svou rodnou obec mají většinou svůj toponymický slovník k dané lokalitě omezený na hlavní orientační body, protože potřeba znalosti jednotlivých míst a objektů je mnohem nižší než u jejich v oblasti trvale žijících spoluobčanů (David, 2016).

Cílová skupina, vzhledem k výše uvedeným teoretickým poznatkům, byla vymezena výhradně na rodáky, a zároveň i stálé občany Velkého Újezdu. V úvahu přitom hrálo roli, že jeden z rodičů respondenta rovněž je (resp. byl) obyvatelem tohoto městyse, a je tedy pravděpodobné, že místní jména geografických prvků uchovaná v této lokalitě, byla dotazovanému postupně předávána od starší generace místních občanů. Jelikož se na základě teorií v části „Percepce a utváření paměti“ (kap. 3.1) předpokládá, že procesem opakování se zažité i zprostředkované informace ukládají do dlouhodobé paměti jedince, jsou právě tito obyvatelé ideálním vzorkem pro potvrzení nebo vyvrácení hypotézy o postupném vytrácení paměti míst mezi mladšími generacemi. Do výzkumu byly zahrnuty tři kategorie rozdělené

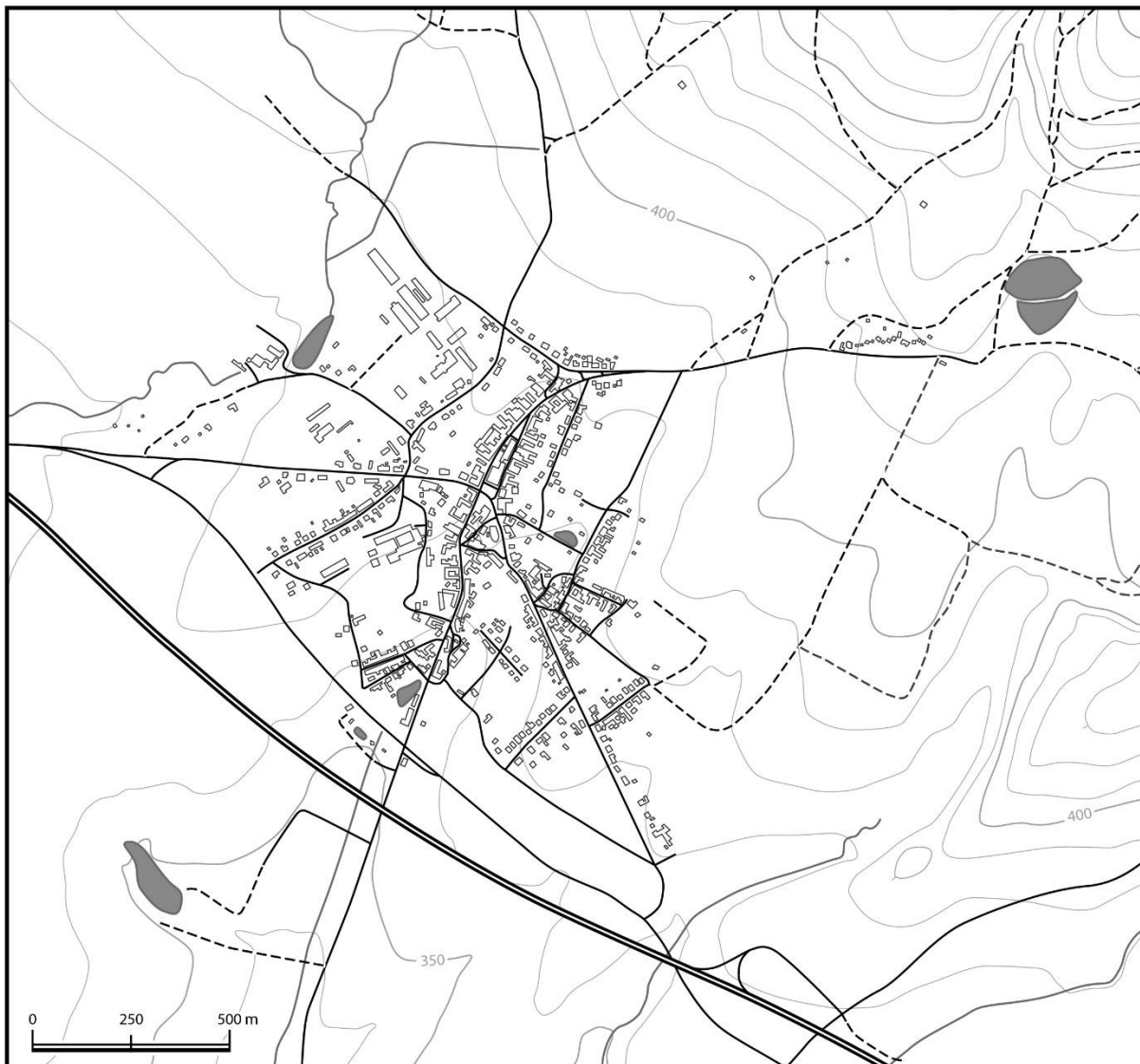
do pravidelného intervalového rozmezí podle stáří. Jedná se o populační vzorek 30 obyvatel ve věku 16–35 let, 36–55 let a 56 let a více. Spodní hranice 16 let byla jednak určena kvůli obtížnějšímu hledání odpovídajících respondentů v důsledku migračního trendu zejména v posledních letech, a také kvůli předpokladu již dobré znalosti Velkého Újezdu a jeho blízkého okolí. Z každé věkové kategorie bylo vybráno 5 mužů a 5 žen. Při tvorbě mapového podkladu byl brán ohled na celou cílovou skupinu místních obyvatel. Zdůrazněny byly primárně komunikace, které tvoří pomyslnou kostru každé obce. Zmapovány byly také hlavní orientační body v okolí (viz kap. 5.2).

6.2 Vymezení oblasti pro tvorbu mapového podkladu

Mapový podklad o rozměrech 18 x 19,3 cm byl vytvořen podle předlohy digitálního topografického modelu území České republiky – Základní báze geografických dat (ZABAGED), která byla odvozena ze základní mapy v měřítku 1 : 10 000. Přejaty byly budovy, komunikace, spadající do socioekonomické sféry, vodstvo a výškopis z fyzicko-geografické složky. Veškerý obsah byl pečlivě vybrán, a taktéž byl upraven znakový klíč, aby mohlo vzniknout pouze klasické černobílé mapové pole bez rušivých faktorů (Obr. 2). Vynechány byly klasické kompoziční prvky – název, legenda a tiráž, neboť tento podklad vznikl pouze za účelem šetření percepce místních a pomístních názvů obyvateli Velkého Újezdu. Během dotazování byla legenda vysvětlena s ohledem na kartografickou a geografickou gramotnost daného respondenta. Průběhu samotného sbírání dat se věnuje část „Dotazníkové šetření“ (kap. 6.1).

Lokalita byla vymezena nejzazšími výraznými orientačními body v blízkém okolí obce. Směrem na jihovýchod byl určující dálniční uzel na 290. km dálnice D35, která spojuje Mohelnici, Olomouc a Lipník nad Bečvou. Tato významná dopravní tepna by v budoucnu měla být plnohodnotnou alternativou k dálnici D1. Na webových stránkách o plánovaném projektu zveřejnilo Ředitelství silnic a dálnic České republiky (ŘSD ČR) zprávu, že nová dálnice D35 propojí krajská města Liberec a Hradec Králové a dále naváže na svůj již postavený úsek. Je dominantním prvkem blízkého okolí obce a patří mezi nejdůležitější orientační body zdejších obyvatel. Západní okraj byl stanoven s ohledem na zachování hojně využívané cyklostezky. Trasa vede v obou směrech mezi Velkým Újezdem a Přáslavicemi, kde se napojuje na cyklostezku Velká Bystřice – Olomouc. Její bezprostřední přiblížení k hlavní silnici vytváří na mapě charakteristický ostrý úhel. Na severu byl rozhodující

nejzazší bod – hranice s vojenským prostorem Libavá, kde se nachází studánka U Isidorka s čistou horskou vodou tekoucí z Oderských vrchů.

Obr. 3: Mapový podklad Velkého Újezdu a okolí pro dotazníkové šetření

6.3 Výběr toponym

Ve Velkém Újezdu a jeho okolí se nachází plno toponym. Aby byl dotazník přehledný pro respondenty i hodnotící, bylo nutné vybrat k zakreslení pouze nejdůležitější pomístní a místní názvy. Na výběr bylo více systematických postupů, jak konkrétní místa vybrat. Nakonec došlo ke kombinaci těchto variant.

První podmínkou pro umístění názvu do číselného seznamu pro dotazované bylo jeho skutečné vymezení v prostoru. Nejprve bylo ohraničeno největší možné území s dostatečnou podrobností, přičemž nejmenší mapovanou jednotkou byly budovy Velkého Újezdu. Následně

bylo nutné vyškrtnout názvy, které spadaly mimo vyznačenou oblast. Toponyma z nově vzniklého seznamu se roztřídila do kategorií dle teoretického dělení vlastních názvů na oikonyma a anoikonyma, jež byly specifikovány na oronyma, hydronyma, pozemková a traťová jména a ostatní anoikonyma (nesídlištní nebo přírodní objekty a další vlastní jména).

Druhým rozhodujícím faktorem byla důležitost a frekvence používání daného názvu mezi obyvateli. Pro zachování maximální možné objektivity hodnocení významnosti byla sestavena tříčlenná komise, přičemž každý z hodnotitelů spadl do odlišné věkové kategorie. Prvním článkem dohlížejícím na průběh výběru toponym byla autorka práce, Eliška Regentová, která zastupovala nejmladší věkovou kategorii. Za respondenty střední kategorie rozhodovala Vladimíra Regentová a za nejstarší občany Marie Kovaříková, autorka jednoho z historických pramenů sloužícímu jako podklad pro vznik této bakalářské práce. Všichni členové dobře znají většinu místních a pomístních názvů, jejich vymezení v prostoru a jsou schopni zhodnotit přibližnou četnost používání těchto toponym. Navíc se neúčastní dotazníkového šetření. Byla na nich pouze testována čitelnost mapy, schopnost orientace a průběh dotazování před zahájením výzkumu. Pro postup výběru vlastních zeměpisných jmen byla zvolena nejprve vyřazovací metoda. Došlo k vyškrtnutí všech pojmů, které byly naprosto neznámé všem členům komise. Zbývající názvy byly ohodnoceny známkou 1 – lehké, 2 – středně těžké a 3 – těžké.

Třetí posuzovanou vlastností pojmu pro umístění do mapy byla příslušnost k podskupině toponym spolu s obtížností daného názvu. Z každé kategorie měla být v případě ideálního stavu vybrána alespoň tři toponyma, pokud to bylo vzhledem k prvním dvěma podmínkám stále možné, jež by zastupovala jednotlivé úrovně náročnosti. Nicméně, skupina hydronym se potýkala se značnými problémy v důsledku nejednoznačného prostorového vymezení. Například potok, v současnosti označován jako Varhošťský (Mapy.cz, Geoportál ČÚZK), je znám také pod lidovým pojmem Mezihořský a v minulosti byl rovněž nazýván Hádovcem (Domes, 1966). Uvedení tří názvů současně by mohl být pro respondenty matoucí, protože většina těchto pojmů jsou obyvatelům povědomé. Tuto hypotézu potvrdil průzkum uskutečněný nezávisle na následné rešerši percepce toponym ve Velkém Újezdu a okolí. Celkem pět z osmi dotázaných rozmístilo tři pojmy, vztahující se k jednomu potoku, do mapy ke třem různým tokům pouze na základě názvu, který při znalosti ostatních toponym značí, že daný potok potoče zajisté ze severu z Oderských vrchů. Pro zachování nezkráceného výzkumu tak byly raději vynechány všechny sporné vlastní názvy. Naopak větší množství

názvů bylo vymezeno skupině oikonym a pozemkových a traťových názvů. Důvodem byl několikanásobně vyšší celkový počet toponym ve vymezené lokalitě.

Posledním čtvrtým faktorem bylo rovnoměrné rozmístění vybraných vlastních zeměpisných jmen do mapy. Zabránění nahuštění odpovědí do mapy na jedno místo (za předpokladu všech správných odpovědí) zvýšilo čitelnost při pozdějším hodnocení dotazníků. Celkově bylo vybráno:

- pět oikonym (z toho dvě samoty) – Kopanina, Zákostelí, Horecko, Suširna, Záhumenský mlýn
- tři nesídelní objekty – Lapač, U zlatého jelena, Koupaliště
- tři hydronyma – Dolní rybník, Vrchní rybník, Olešnice
- dvě oronyma – Židovský kopec, Rézinka
- šest pozemkových jmen – Nivy, Rychvaldy, V Kopánkách, Vinohrádky, Vyróbané, Bláznův důl
- tři traťová jména – Hronov, U Isidorka, Bakalov

7 Výzkumná část

7.1 Dotazníkové šetření

7.1.1 Seznámení respondentů s výzkumem

Po dostatečné přípravě podkladů pro výzkum byli oslovení obyvatelé Velkého Újezdu, splňující požadavky cílové skupiny (kap. 5.1). Seznámili se s tematikou a účelem výzkumu, způsobem následného zveřejnění i podmínkami o zajištění anonymity v průběhu celého procesu. Pokud souhlasili, byla jim představena slepá mapa a jednotlivé pojmy. Před samotným začátkem zaznačování toponym proběhla kontrola orientace v mapě. Respondenti byli vyzváni k určení významných orientačních bodů v obci, případně jim byla dovysvětlena legenda mapy. Přitom byl kladen důraz na nevyslovení žádného z pojmů vybraných k výzkumu.

7.1.2 Průběh zaznačování

Respondenti, zorientovaní ve slepé mapě, zakreslovali oblast, linii nebo bod, na základě charakteru daného pojmu. Jejich úkolem bylo co nejdříve lokalizovat požadované místo a přiřadit mu jeho pořadové číslo ze seznamu. Jestliže se dotyčný špatně orientoval v mapě, byl požádán o poskytnutí slovní informace, popisu místa nebo jiné vymezení, na jehož základě bylo možné definovat myšlenou oblast, linii nebo objekt. Prostorová informace byla následně přenesena do mapy výzkumníkem. Dotazování probíhalo individuálně a každému z respondentů byla poskytnuta čistá verze slepé mapy Velkého Újezdu a blízkého okolí.

7.1.3 Krátké zhodnocení přístupu

Obyvatelé Velkého Újezdu se výzkumu účastnili dobrovolně a s nadšením. Velmi často byla z jejich strany odmítnuta poskytnutá anonymita a své výsledky často sdíleli s ostatními lidmi, kteří se do průzkumu rovněž zapojili. V případě zájmu jim bylo po vyhodnocení jejich odpovědí sděleno procento úspěšnosti a průměr odpovídající věkové kategorie. Mapa byla také respondenty rozšířena mezi další obyvatele, kteří nespádali do určené cílové skupiny, a to pouze za účelem zábavy. Jejich výsledky nebyly zahrnuty do tohoto výzkumu.

7.2 Vyhodnocení dotazníků

Výsledky dotazníkového šetření jsou zpracovány ve webové mapové aplikaci ArcGIS Online, vzhledem k vyššímu počtu možných závislostí mezi pohlavím a věkem respondenta a znalosti toponym, rozdělených dále do dílčích kategorií na základě charakteristiky prostorového jevu. Pro možnosti posouzení těchto závislostí v tištěné podobě byly vytvořeny tři tabulky, zahrnující veškeré údaje.

Skupina	Třída	Prvek	Věková kategorie 16-35 let										Součet (max. 10)	
			muži					ženy						
Oikonyma	Části obce	Kopanina	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	9	
		Zákostelí	1	1	1	0	0	0	0	0	1	1	5	
		Horecko	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	3	
	Samoty a objekty	Sušírna	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	3	
		Záhumenský mlýn	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	3	
		Lapač	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	9	
		U zlatého jelena	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	
Anoikonyma	Koupaliště	Koupaliště	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	9	
		Vodstvo	Dolní rybník	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
			Vrchní rybník	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
	Olešnice		1	1	1	0	0	1	0	0	0	0	4	
	Reliéf	Židovský kopec	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	
		Rézinka	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
	Polnosti	Nivy	0	0	0	1	0	1	1	1	0	0	4	
		Rychvaldy	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	2	
		V kopánkách	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
		Vinohrádky	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	3	
		Vyróbané	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	2	
		Bláznův Důl	0	1	0	0	0	1	1	1	0	0	4	
	Lesy	Hronov	0	1	0	0	1	1	1	0	0	0	4	
		U Isidorka	1	1	1	0	1	1	1	0	1	0	7	
		Bakalov	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	3	
Správné odpovědi (max. 22) průměr			13	15	10	5	8	18	12	10	8	6	10	

Tab. 3: Výsledky dotazníkového šetření věkové kategorie 16–35 let.

V první věkové kategorii od 16 do 35 let (Tab. 1) činila průměrná hodnota 10 správných odpovědí. V součtových buňkách pro jednotlivé respondenty je zřejmý velký rozptyl od čtyř správných odpovědí po maximální hodnotu v této kategorii 18. Tato generace zná převážně rybníky a sídelní či nesídelní objekty v obci. Rybníky jsou mezi mladými občany v zimě

velmi oblíbené, protože se na nich často bruslí. Názvy Lapač a U zlatého jelena označují místní hospody a mladí je znají. V případě Záhumenského mlýnu reagovali spíše na název Košák / Košův rybník, který je mnohem novější a používanější. U toponym, kde z názvu není zcela jasný původ, většinou nedokázali sdělit, proč daný prostorový jev nese takové jméno.

Skupina	Třída	Prvek	Věková kategorie 36–55 let										Součet (max. 10)
			muži					ženy					
Oikonyma	Části obce	Kopanina	1	0	1	1	0	1	1	1	0	1	7
		Zákostelí	0	0	0	1	0	1	1	1	0	1	5
		Horecko	1	0	1	1	0	1	1	0	0	0	5
	Samoty a objekty	Sušírna	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9
		Záhumenský mlýn	1	1	0	1	1	0	0	1	1	0	6
		Lapač	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
		U zlatého jelena	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
Anoikonyma	Vodstvo	Koupaliště	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
		Dolní rybník	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
		Vrchní rybník	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
	Reliéf	Olešnice	0	1	1	0	1	0	1	1	1	0	6
		Židovský kopec	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Polnosti	Rézinka	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
		Nivy	1	1	1	1	0	0	0	1	1	0	6
		Rychvaldy	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	6
		V kopánkách	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
		Vinohrádky	0	1	1	1	1	0	0	1	1	1	7
		Vyróbané	0	1	1	0	0	1	0	1	1	1	6
	Lesy	Bláznův Důl	0	1	1	1	1	1	1	1	0	1	8
		Hronov	1	1	1	1	0	1	1	1	1	0	8
U Isidorka		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	
Bakalov		0	1	1	1	1	1	0	1	0	0	6	
Správné odpovědi (max. 22) průměr			12	17	17	17	13	16	13	17	13	12	15

Tab. 4: Výsledky dotazníkového šetření věkové kategorie 36–55 let.

Druhá věková kategorie je zastoupena vybranými obyvateli ve věku 36 až 55 let. Lze předpokládat, že se s toponymy setkávají ve srovnání s první zkoumanou generací déle, což zřejmě souvisí i s jejich počtem správných odpovědí (Tab. 2). Někteří z dotazovaných, a to především muži, navíc vlastní ve Velkém Újezdu polnost nebo pracují v zemědělství. Obecně také obdrželi více bodů za správné označení pojmů u názvů polností. Kromě orných půd je zde stejně jako u předchozí kategorie významný podíl správných odpovědí u objektů

a rybníků. Průměrnou hodnotou znalostí pro obyvatele střední generace je 15 správně určených prostorových jevů. Většina dotazovaných ale nedokázala určit příčinu vzniku některých názvů.

Skupina	Třída	Prvek	Věková kategorie 56 let a více										Součet (max. 10)	
			muži					ženy						
Oikonyma	Části obce	Kopanina	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
		Zákostelí	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	9
		Horecko	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	9
	Samoty a objekty	Sušírna	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
		Záhumenský mlýn	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
		Lapač	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
		U zlatého jelena	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
Anoikonyma	Vodstvo	Koupaliště	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
		Dolní rybník	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
		Vrchní rybník	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
		Olešnice	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
	Reliéf	Židovský kopec	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
		Rézinka	0	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0	3
	Polnosti	Nivy	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	9
		Rychvaldy	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	9
		V kopánkách	1	0	1	1	0	1	0	0	1	1	1	6
		Vinohrádky	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
		Vyróbané	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	9
		Bláznův Důl	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10
	Lesy	Hronov	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	9
		U Isidorka	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	9
		Bakalov	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9
Správné odpovědi (max. 22) průměr			19	19	21	20	14	21	19	20	20	19	19	

Tab. 5: Výsledky dotazníkového šetření věkové kategorie 56 let a více.

Nejstarší občané Velkého Újezdu si dobře pamatují místní i pomístní názvy. Odpovídá tomu i vyhodnocení v poslední tabulce (Tab. 3). V této kategorii bylo mezi dotazovanými mnoho obyvatel dříve nebo stále pracujících v lesní správě a zemědělství. Většina z dotázaných vlastní polnost nebo část lesa. Pamatují si ještě některé, dnes již zaniklé objekty – například Záhumenský mlýn a Koupaliště. Velmi často byli schopni říct i příčinu vzniku názvu, a to především u kopce Rézinka, i když jej nedovedli přímo zaznačit.

Obecně se mezi obyvateli pomalu vytrácí názvy kopců. Tato skutečnost je ale pochopitelná, vzhledem k přiřazení Židovského kopce i Rézinky do katastru sousední obce Staměřice. U mladší generace chybí i hlubší znalost polností. Otázkou zůstává, zda je to způsobeno zatím nenabytými zkušenostmi, absencí vlastnictví úrodné půdy nebo nezájmem o tyto jevy. Přirozeně s vývojem toponym se zapomíná na názvy spojené s objektem, který již dříve zanikl. Jejich místo zaujaly názvy nové, aktuální a jazykově modernější.

8 Závěr

Výzkum percepce místních a pomístních názvů probíhal v obci Velký Újezd u Olomouce. Občané splňující podmínky cílové skupiny byli rozděleni do tří věkových kategorií. Dotazování probíhalo formou slepé mapy, do které respondenti zaznamenali co nejvyšší počet objektů v seznamu dle vlastních znalostí. Součástí byl rozhovor s dotazovaným ohledně původu vybraných názvů. Výsledky byly zpracovány do interaktivní webové mapové aplikace ArcGIS Online⁵. Vyhodnocení proběhlo rovněž srovnáním tabulek uvedeným v této práci.

Z průzkumu je zřejmé, že paměť se utváří na základě získaných zkušeností, ať už z primárního nebo sekundárního zdroje informací. Byl také zaznamenán klesající trend napříč generacemi. Nejstarší generace získala v průměru 19 bodů z 22 možných správných odpovědí. Střední věková kategorie byla charakterizována počtem 15 bodů, přičemž nejmladší obyvatelé, Velkého Újezdu, kteří se výzkumu zúčastnili, dosáhli průměru 10 bodů. Znalosti o daném místě tedy u mladších generací zcela jistě mizí.

Ačkoliv toponomastické výzkumy, podobně jako mapy anebo oficiálně stanovené názvy míst zpomalují vývoj vlastních jmen v krajině, jejich tvorba je důležitá. Toponyma jsou součástí historie daného místa, vzpomínkou na něj i na společnost lidí, kteří název užívali. Jedná se o cenné kulturní dědictví, které je třeba připomínat. Paměť míst se v mladších generacích přirozeně vytrácí, a přestože existují názvy nové a moderní, místa, která jsou svědky minulosti, nabývají na významu. Jsou důkazem o životě předků, kteří nám tento svět přenechali.

⁵ Odkaz na webovou aplikaci ArcGIS Online zde: <https://arcg.is/1rSjyq>

Seznam použité literatury

Cyklostezka Přáslavice – Daskabát – Velký Újezd. Můj projekt: ROP Střední Morava [online]. Public4u [cit. 2018-02-14]. Dostupné z: <http://www.mujsprojekt.eu/dr-cs/68-cyklostezka-praslavice-daskabat-velky-ujezd.html>

Český statistický úřad: Veřejná databáze [online]. [cit. 2018-03-13]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/>

Dálnice D35 [online]. Ředitelství silnic a dálnic ČR [cit. 2018-02-14]. Dostupné z: <http://www.dalnice-d35.cz/novinky/z-tisku/dalnice-d35-ziskala-prvni-dulezite-razitko-prvni-vykop-ale-bude-nejdrive-az-v-roce-2024>

DANEŠ, František, ed. a FILIPEC, Josef, ed. Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. Vyd. 1. Praha: Academia, 1978. 799, [1] s.

DAVID, Jaroslav MÁCHA, Přemysl. Názvy míst: paměť, identita, kulturní dědictví. Brno: Host, 2014. ISBN: 978-80-7491-425-6.

DAVID, Jaroslav, ed. Toponyma: kulturní dědictví a paměť míst. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2016. ISBN: 978-80-7464-843-4.

DOMES, Karel a RICHTER, Josef, ed. Velkoújezdské povídky a pověsti. Velký Újezd: Obecní úřad

DOMES, Karel. Velký Újezd a okolí: v minulosti a přítomnosti. Vydání první. Ostrava: Profil, 1974. 198 stran, 23 nečíslovaných stran obrazových příloh.

DOMES, Karel. Z historie Velkého Újezda a okolí. Velký Újezd, 1966.

DRBOHLAV, D. (1991): Mentální mapa ČSFR: definice, aplikace, podmíněnost. Geografie [online]. Česká geografická společnost, 1993, (96/3), s. 163-176.

GOLLEDGE, R. G., STIMSON, R. J. (1997): Spatial behavior: a geographic perspective. Guilford Press, New York.

GUERRERO, José M. a RAMOS, Pilar. Introduction to the Applications of Mind Mapping in Medicine: Definitions. iMedPub, 2015.

HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena. Velký psychologický slovník. Ilustroval Karel NEPRAŠ. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.

HARWOOD, D., RAWLINGS, K. (2001): Assessing Young Children's Freehand Sketch Maps of the World. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 10, 1, s. 20–45.

KIKAS, E. (2003): Constructing Knowledge Beyond the Senses: Worlds Too Big and Too Small to See. In: Toomela, A.: *Cultural guidance in the development of the human mind*. London, s. 211–227.

KOVAŘÍKOVÁ, Marie. Toponomastika obce Velký Újezd v okrese Olomouc. Olomouc, 1974. (Závěrečná práce z jazyka českého v postgraduálním studiu, Vedoucí práce: PhDr. Josef Kolařík)

KUIPERS, B. (1982): The “map in the head” metaphor. *Environment and Behavior*, 14, 2, s. 202–220.

LETENYEI, László, ed. *International Map of Mental Map Researches: What is mental mapping?*. Mentalmap.org [online]. [cit. 2018-03-09]. Dostupné z: <http://www.mentalmap.org/>

LIBIGR, Břetislav. Záhorská kronika: Vlastivědný sborník Záhoří, Pobečví a Oderských hor. Roč. 27, č. 3, 1949.

LUTTERER, Ivan a ŠRÁMEK, Rudolf. *Zeměpisná jména v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: slovník vybraných zeměpisných jmen s výkladem jejich původu a historického vývoje*. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 1996. ISBN: 80-85808-50-1.

Mapy.cz [online]. [cit. 2018-02-15]. Dostupné z: <https://mapy.cz/>

MAREŠ, Jiří. *Pedagogická psychologie*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0174-8.

MODY, Raturaj N., WILLIS, Katharine S. a KERSTEIN, Roland, 2009. WiMo: location-based emotion tagging. In: *Proceedings of the 8th international Conference on Mobile and Ubiquitous Multimedia*. inproceedings. s. 14.

MOORE, Gary T. a GOLLEDGE, Reginald G. Environmental Knowing: Theories, Research, and Methods. 2, ilustrované vydání. Wisconsinská univerzita – Madison: Dowden, Hutchinson & Ross, 1976.

NOVOTNÁ, Kateřina, HANUS, Martin a HÁTLE, Jan. Mentální mapa jako nástroj i předmět výzkumu geografického vzdělávání. Geografie [online]. Česká geografická společnost, 2017, (122/3), s. 382-407.

PÁNEK, Jiří, PÁSZTO, Vít. 2016. Pocity mapy v plánování měst a regionů. Regionální rozvoj mezi teorií a praxí. roč. 2 č. 4, s. 48-62.

PEARCE, Margaret Wickens, 2008. Framing the days: place and narrative in cartography. Cartography and geographic information science. Taylor & Francis, roč. 35, č. 1, s. 17–32.

PLESKALOVÁ, Jana, KARLÍK, Petr a NEKULA, Marek (2017): TOPONYMUM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/TOPONYMUM>

POLIŠENSKÁ, V. (2006): Mentální mapy: definice, výzkum a otázka prostorového rozhodování. Československá psychologie, L, 1, s. 64–70.

RICHTER, Josef. Kulturní památky Velkého Újezda. I., Kaple, kříže, sochy. [Olomouc]: DANAL, 2000. 61 s. s obr. příl.

SIWEK, Tadeusz. Percepce geografického prostoru. Praha: Česká geografická společnost, 2011. Geographica. ISBN 978-80-904521-7-6.

STERNBERG, Robert J. Kognitivní psychologie. Vyd. 2. Přeložil František KOUKOLÍK. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-638-4.

ŠMILAUER, Vladimír. Úvod do toponomastiky (nauky o vlastních jménech zeměpisných). Vydání I. Praha: SPN, 1963. 219 s. Učebnice vysokých škol.

VAŇOUREK, Martin. Nadporučík Bohumil Bednářík: “Svoji zem jsem nikdy nezradil...“. Vydání I. Mohelnice: Vydavatelství a nakladatelství Martin Vaňourek, 2016. 81 s. ISBN 978-80-88028-05-5.

VAŇOUREK, Martin. Podporučík Alois Fröhlich: “Umírám na prahu své vlasti... “. Vydání I. Mohelnice: Martin Vaňourek, 2015. 74 s. ISBN 978-80-88028-03-1.

VAŇOUREK, Martin. Rotný Jaroslav Švarc: “Češi se nikdy nevzdávají... “. Vydání I. Mohelnice: Martin Vaňourek, 2014. 89 s. ISBN 978-80-904588-8-8.

VOŽENÍLEK, Vít a KAŇOK, Jaromír. Metody tematické kartografie: vizualizace prostorových jevů. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci pro katedru geoinformatiky, 2011. ISBN: 978-80-244-2790-4.

VOŽENÍLEK, Vít, 1997. Mentální mapa a mentální prostorové představy. Geodetický a Kartografický obzor. roč. 43, č. 1, s. 9–14.

VÚTGM: terminologický slovník, URL: https://www.vugtk.cz/slovník/3687_anoikonym

WILSON, Matthew W, 2011. “Training the eye“: formation of the geocoding subject. Social & Cultural Geography. Taylor & Francis, roč. 12, č. 4, s. 357–376.

WOLF, Otto et al. Deník Otty Wolfa 1942-1945. 2. vyd. Praha: Sefer, 2011. 359 s. s obr. příl. ISBN 978-80-85924-66-4.

ČÚŽK: Geoportál: Prohlížeč ZABAGED [online]. [cit. 2018-03-13]. Dostupné z: <http://geoportal.cuzk.cz/geoprohlizec/>

Zavedení názvů ulic ve Velkém Újezdě. Městys Velký Újezd: oficiální internetové stránky [online]. Velký Újezd: Obecní úřad, 2010 [cit. 2018-03-09]. Dostupné z: <http://www.velkyujezd.cz/zavedeni-nazvu-ulic-ve-velkem-ujezde>

ZELENKA, Josef. Výzkum kognitivních a mentálních map. Hradec Králové: Gaudemus, 2008. ISBN 978-80-7041-323-4.